

<p>پر زور و بقول رشیدی شمس و بہار دانتد و پنے چبانما۔ بقول آصفیہ نہایت کٹھن اور سخت جہانگیری اسپ پر زور مؤلف گوید کہ خای کام کرنا (آتش سے) یاس و حرمان ہو جو امر است از صدر خاییدن کہ می آید و بقاعدہ لوبے کے پنے بھی تو چباؤن بہ نعمت عشق فارسیان بعد آہن مرتب شدہ افادہ معنی فاعل کے قابل لب و دندان مانگون ہے</p>	<p>کنند پس آہن خای کنا یہ از اسپ باشد کہ بجام آہن خود را دام خواستن (مصدر صطلحا)</p>
<p>آہنیں را بجا و دو بشکند صاحب صنفی مصدر کنا یہ باشد از زیرہ ہای بی کار فروختن۔ و ربان (۲) آہن خاییدن راقم کردہ است عجم رسم است کہ حلوا فروشان بقیمت حلوا و صن و بند آن آہن خای را آوردہ۔ استعمال این زر نقد آہن زیر ہای بی کار قبول می کنند و و رای آہن خای از نظر مانگدشت و اگر این مشتریان حلوا پارہ ہای نعل اسپان و غیر ذلک مصدر کنا یہ از کار صعب کردن گیریم جاوید رابعون حلوا و ادن غنیمت شمارند کہ پول اند (ارو) (۱) منہ زور۔ بقول آصفیہ اسم مذکر دست نمی رود و بعوض زیر ہای بی کار حلوا بدست سرکش گھوڑا۔ شوخ گھوڑا۔ وہ گھوڑا جو لگام می آید نخود فروشان و کن ہم این جو رعایت</p>	<p>می کنند پس آہن خود را دام خواستن کنا یہ از ہمین است چنانکہ ظہوری گوید (۵) لہو یک صبوحی دام خواہم آہن خود را ذک تا صبح</p>
<p>کو نہ مانے۔ رو کے نہر کے (میر حسن ۵) نہ شری نہ مگری نہ شب کو روہ ہے کہ نہ لنگ اور نہ منہ زور وہ ہے (ہوس ۵) منہ زور اسقدر ہے کہ تہتا نہیں ہوس ہے رو کون سمندر روان کی عنان کیا ہے (۲) لوبے کے معالمت را فارسیان (آہن کہنے را بجلو ادون)</p>	<p>معالمت را فارسیان (آہن کہنے را بجلو ادون)</p>

ہم گفتہ اند کہ می آید (ارو و) پرانا سالادیکرٹو چہرہ زرین او آہن دلان را کیماست پتہ مؤ
 خرید کرنا۔ وکن مین کہتے ہیں۔ یعنی سولی اور پوتہ گوید کہ از سند میر خسرو آہن دل (۲) یعنی قوی
 والیان اپنے مال کی قیمت نقد لینے کے عین دل و دلاور است نہ سخت دل و از کلام صفا
 پرانے سارے کے لینے کو بہتر خیال کرتی ہیں۔ ہم تصدیق قول مایشو دماندی کہ از کلام
 اسی طرح (نعل دیکر چنے لینا) بھی کہتے ہیں اس ظہوری یافتہ ایم۔ مفید معنی اول است وکن
 فارسی مصدر کا لفظی ترجمہ (بے کار سامان کی کتایہ باشد از معشوقان (۵) نازک تنی و
 قیمت لینا) ہے۔ سخت دلی بر تو گشتہ ختم پتہ آہن دلان حریتان

آہ ندامت استعمال۔ باضافت ہا
 ہوز آہی کہ از ندامت بر آید چنانکہ جامی گوید سرو کوفتن می آید فارسیان (آہنی دل) و
 (۵) حالش تب خجالت و آہ ندامت است (شکل) سخت دل را گفتہ اند کہ می آید (ارو و)
 ہرگز نبود حال کسی این چنین تباہ پتہ (ارو و) (۱) آہن دل۔ بقول امیر فارسی (ارو و) مین
 آہ جو ندامت سے نکلے۔ مستعمل۔ سنگ دل و سخت دل۔ مجازاً ظالم

آہن دل (اصطلاح) بقول بہار (۱) و معشوق کے لئے (۲) دلاور۔ بقول صغیر
 کتایہ از سخت دل باشد (میر خسرو (۵) مرو (فارسی) اردو میں مستعمل یعنی بہادر۔ شجاع
 آہن دل و رو مین تن است پتہ زرش جوان مرو۔ (سوز (۵) نہیں کچھ سوز دل
 حاجت ونی جوشن است پتہ (صائب (۵) سہتا اس آہن دل کی خاطر مین پتہ زبان شمع
 صور اسرافیل باشد مروہ دل مانا لہ اش پتہ کی تقریر گوگلیر کیا سمجھے پتہ آتش (۵) آہن

<p>دلون سے چشم کرم ہے خیال خام ذکر ہے سبز نخل کو آب تبرکھان ہے۔</p>	<p>این را مقناطیس گفته و بقول صاحب جاب شکایت که جذب آهن کند۔ صاحب شمس</p>
<p>آهن و یک استعمال۔ بقول صاحب</p>	<p>فرماید که عرب این را مقناطیس گویند و در</p>
<p>انند بجواله زنگ و زنگ و یک آهنی است مؤلف گوید که نه آن و آن چیزی</p>	<p>هند جو کوچہ گویند و در شرق نامہ است کہ بعض روزہ دار و خوبی میں همان خاصیت دہندہ تھی</p>
<p>پہ زند بلکہ توپ بزرگ کہ بدان گلولہ برقلعہ انداز دارو) آهنی توپ۔ توپ دموث (برق</p>	<p>و بقول مؤید مقناطیس و نیز باینده آهن و امر آن مؤلف گوید کہ تعریف برمان بہتر</p>
<p>۵) بلا سے شب پھر ملتی نہیں ۶) قیامت تک توپ چلتی نہیں ہے۔</p>	<p>از دیگران آنچه صاحب شمس بجوالہ شرق نامہ نوشتہ است بہ خیال ما مقصودش همان باشد</p>
<p>آهن ربا (اصطلاح) بقول صاحب ربا</p>	<p>کہ برمان در آخر بیان ذکرش کرده و آنچه صاحب</p>
<p>بضم سامی قرشت شکایت کہ فولاد و آهن بجانب خود کشد گویند چون آب سیر و لهاب</p>	<p>مؤید ربا بنده آهن را از مقناطیس جدا کرده است مقصودش جزین بیش نباشد کہ مقناطیس</p>
<p>دہن ناشناہ خون گو سفند مادہ را بر آن بماند جاذبہ آن بر طرف می شود و بقول صاحب</p>	<p>مصنوعی ہم۔ صاحب مؤید کہ در آخر بیان را امر آن گفته اجمال بیان اوست کہ تحقیق</p>
<p>بجانب خود کشد و پندی چک نامند بضم جیم فارسی و شدیدی صامب ناصری ہم</p>	<p>پندان را بقرطہ غلط اندازد۔ او میخواید کہ وجه تسمیہ بیان کند (ربا) امر است از رپودن</p>
<p>چون بعد لفظ آهن) مرکب شد افادہ معنی</p>	<p>و چون بعد لفظ آهن) مرکب شد افادہ معنی</p>

فاعل کرو و گریہ و صاب (۵) پردہ خارا بہار و اندر ادف آہن خامی مؤلف گوید
 اگر دارو گلی این بوستان پز نوش این محنت کہ چنین نباشد زیر کہ فرق ہر دو از تعریف ہو
 سر آہن ربای نشر است پز اولہ (۵) ہر کہ ظاہر فارسیان آہن رگ اسپ پر زور را
 پیوند باہل حق ز مردان خداست پز آہن پو بدین لحاظ گفتند کہ رگ و پی او گو یا مثل آہن سخت
 با آہن ربا آہن رباست پز (ارو) آہن با است و آہن خاقی صفت دہان اوست
 بقول امیر (فارسی) تذکر سنگ مقناطیس۔ (ارو) صاحب جامع اللغات نے اسکا
 چمک پتھر۔ وہ پتھر جو بے کو اپنی جانب کھینچ لیتا، ترجمہ چست و چالاک و قوی کیا ہے ہم کہتے
 زلیخ (۵) خمر سفاک کو کیا میری گردن چھوڑا ہین کہ فارسیوں نے آہن رگ قوی اور پز
 وے پز جو کہ ہو آہن ربا کس طرح آہن چھوڑا جاندار گھوڑے کو کہا ہے۔
 وے پز (خلیل ۵) دل اثر کے آپ پھنتا، آہن روی | اصطلاح۔ بقول بہار و
 اندر کے کشش پز آہن ربا کا جذب ہے یعنی آہن دل۔ سندی پیش نشد مؤلف
 زلفون کے جال ہین پز گوید کہ آہن روی کسی باشد کہ سختی طبیعتش از
 آہن رگ | اصطلاح۔ بقول صاحب قیافہ او پیدا باشد گویند کہ سیاہ چہرہ عموماً کسی
 بر ہان و بحر و رشیدی و جہانگیری بفتح رای کہ حلقہ چشم او سیاہ باشد خصوصاً سخت دل
 بی نقطہ و سکون کاف فارسی کنا یہ از اسپ باشد و عیبی نیست کہ ہین است و جہ تسمیہ ہین
 صاحب قوت و پر زور باشد صاحب ناصری و اللہ اعلم (ارو) سخت دل۔ ویکھو آہن
 گوید کہ اسپ پر زور و قوت و پر غیرت قبول آہن ریزی | استعمال۔ حاصل بالصد

آہن رکھتے (باشد) و با استعمال معاصرین عجم کا لفظ
 کہ دوران آہن بقالب می ریزند ذکر این در سفرنامہ
 ناصرالدین شاہ قاجار موجود است و صاحب
 رہنمای سہولت ہم این را نوشته (ارو) و
 کارخانہ جس میں لوہے کا سامان ڈھالتے ہیں
 آہن ساسی | استعمال - بقول صاحب
 اند جو الہ فرنگ و رنگ سوہان را گویند مو
 گوید کہ ساسی امر است از سایدن و بقاعدہ
 فارسیان بعد لفظ آہن مرکب شدہ افادہ یعنی (منہ) چہ خوش داد دیوانہ اور اجواب
 فاعلی کند (ارو) سوہان بقول آصفیہ فارسی کہ چون نیست این مملکت مستدام نہ پذیردتی
 اردو میں مستعمل - مذکر - ریتی - لکڑی یا لوہا صاف
 کرنے کا خادار آ کہ (ظفر) ٹوٹی دست جنوں
 سے گرنہیں زنجیر پانچ تو مری قسمت سے کیا سو
 بھی جاتا رہا پانچ مولف کہتا ہے کہ سوہان ص
 لوہے اور لکڑی کے گھسنے اور صاف کرنے
 مخصوص نہیں ہے -
 آہن سرد کو فتن | (مصدر اصطلاحی) گوید کہ این مرادف (آہن افسردہ کو فتن) است

بقول برہان بکسر نون کنایہ از کاری کہ نتیجہ ہست
 باشد و فعل نیاید - صاحب بحر فرماید کہ کاری
 و ارادہ کردن کہ نتیجہ نہا شدہ باشد و فعل نیاید
 و بقول صاحب ناصر صری و جہانگیری کنایہ از
 کاری کردن کہ فائدہ ندہ و حاصلی نکند (نظامی
 گراہن دل بود نشین و برگردہ خبر وہ تا
 نگویم آہن سرد نہ و بقول رشیدی و سروری
 کار بیفائدہ کردن - سروری سندی پیش کند
 چہ خوش داد دیوانہ اور اجواب
 کہ چون نیست این مملکت مستدام نہ پذیردتی
 آہن سرد کو فتن پانچ تو در با و پیو دنی صبح و شام
 بہار گوید کہ کنایہ از حرکت لغو و کار بیفائدہ کردن
 فطرت سے تا کی سہل ما بردم تیغ تو جہد نہ
 آہن سرد کسی چند بگو بہر بار پانچ (صاحب)

ہر سنگ کہ پہان شرری ہست پانچ مولف
 آہن سرد کو فتن (مصدر اصطلاحی) گوید کہ این مرادف (آہن افسردہ کو فتن) است

کہ گذشتہ و ما حقیقت این را ہما بخا بیان کردہ
 ایچ۔ و تحقیق مادہ (۲) یعنی چقاوق زون ہم آمدہ
 چنانکہ مظہر جان آورده (۵) از دل
 شگیت آخر آتشی خواہ کشید: آہن سردی کہ کہ سنجر لقبول برہان پادشاہی بود چون فارسین
 می گویم بی تاثیر نیست: بعض تحقیقین معاصر کسی را مطلق العنان و غیر محتاطینند این مقولہ
 بر آند کہ درین شعر استعمال این مصدر یعنی سخن او استعمال کنند (ارو) سیاست کا
 حقیقی است (ارو) دیکھو آہن افسردہ نہیں چکھا ہے۔ کسی غیر محتاط اور مطلق العنان
 کو فتن (۲) چقاوق جہازنا۔ شخص کی نسبت کہہ سکتے ہیں۔ دکن میں
 آہن سرد می گوید (مثل) صاحبان شالہ ایسے ہی مواقع پر کہتے ہیں: "کو تو الی کا فرما
 فارسی و خزینہ ذکر این بکسر نون کردہ از منی مثل نہیں چکھا ہے۔" یہ چنچل گوڑے کی ہوا نہیں بکھا
 ساکت اند مولف گوید کہ این مثل مشتق باشد ہے: "چونکہ دار السلطنت حیدرآباد کا صدر
 از مصدر اصطلاحی گذشتہ فارسین چون کسی محبس محلہ چنچل گوڑہ میں ہے لہذا یہ مقولہ
 را مصروف کار لغوی بی نتیجہ می بنید این مثل مخصوص ہے۔
 رازند (ارو) اوقات ضائع کرتا ہے آہن عصب | اصطلاح۔ بقول بہارو
 ہوا مٹھی میں بند کرتا ہے۔ انڈم ادف آہن خای۔ سندی پیش نشد
 آہن سنجر خورو (مقولہ) باضافت نون صاحب و دیگر کسی ذکر این کرد۔ عصب لغت عربیت
 ذکر این کردہ گوید کہ ای زحم سکہ سنجر خورو سیاست بفتحین یعنی پی و آن چیز است سفید کہ حس

<p>و حرکت و مضبوطی اعضا بدان است و درخت و صراح نوشته کہ معنی پی با جمع عصبہ (پس معلوم شد کہ عصاب جمع الجمع باشد و آہن عصب (۱) معنی کسی کہ اعصاب او مثل آہن قوی باشد (۲) بقول بہار و اندکنایہ از اسپ قوی و زور دار مطلقاً سندان این بر آہوسرین می آید۔ (۳) قوی اور زور دار جس کے چٹھے رکھ کر گھڑتے ہیں۔</p>	<p>بر لفظ آہن باشد بخیاں یا تخمیس درست نیست ہمیں آہن مسکران و زرگران ہم یک می خورد و بر لفظ آہن میں کرسی بعض محققین ہم با اتفاق دارند کہ می آید۔ (ارو و) آہن بقول امیر ہندی (مذکر۔ سندان۔ لوسے کی نہائی جس پر لوہا پٹیتے اور سار سونا چاندی رکھ کر گھڑتے ہیں۔</p>
<p>اصطلاح۔ بقول صاحب آہن کرسی اصطلاح۔ بقول صاحب اند جو الہ فرنگ فرنگ همان آہن ربا کہ گذشت (آہنی) مخفی مباد کہ کش صغیرہ امر است از مصدر کشیدن و بعد لفظ آہن مرکب شدہ بقا فارسیان افادہ معنی فاعل کرد یعنی کشندہ آہن کہ مقناطیس باشد (ارو و) و بھو آہن ربا (۱) آہن کہنہ را بجلو او اوان مصدر</p>	<p>مضبوط ہوں (۲) قوی اور زور دار گھوڑا آہن کرسی اصطلاح۔ بقول صاحب ناصر و شمس کنایہ از سندان آہنگری باشد مؤلف گوید کہ آہن گران آہن را برین قائم کردہ درست کنند ازینجا است کہ فارس این آہن کرسی گفتند مخفی مباد کہ کرسی بالضم لغت عربی است معنی تخت کوچک کذا فی المنتخب فارسیان تبرکب خود استعمال کردہ اند عجیب است کہ صاحبان لغت این آہن را بہ آہنگران مخصوص کردہ اند و خیال</p>
<p>اصطلاحی) یعنی چیزی کہ بکار خود نمی آید آرا کسی و اوان و عوض آن از جنس مفید گرفتن باشد چنانکہ در ایران آہن کہنہ را ببدل جلو</p>	<p>نہایت کردہ اند عجیب است کہ صاحبان لغت این آہن را بہ آہنگران مخصوص کردہ اند و خیال</p>

به طواف و شوی دهند و در دکن ریزهای نعل غیر میگیرند و از همان شعر ملاصیا را الدین سندر که
 که بیکار باشد به نخود و زرد عوض قیمت نخود بریان (برنمبر ۱) گذشت. مؤلف گوید که هیچ نمی کش
 می دهند و هم چنین زمان دکن زمان سوزن که این چه قسم تصرف است حقیقت همانقدر
 ورشته فروش را بعوض قیمت چیزی که از او که ما برنمبر ۱) ذکرش کرده ایم البته این قدر
 خرید کرده باشند ریزه های زرری و زرکش و شنیده ایم که معاصرین زبان و ان چون فروشنده
 زر لبت کهنه می سپرند. ملاصیا را الدین طاهر چیزی را بعوض زر نقد طالب اشیای کهنه می
 گوید (۵) دل آن لعل شکر آساده و آهن می گویند که آهن کهنه بکلومی و هم ملاصیا را
 کهنه را بکلوا ده و صاحب خزینة الامثال --- طاهر صیغه امر از همین مصدر بحسب موقع و
 (۲) آهن کهنه را بکلوا ده | را مثل قرار داد ضرورت خود استعمال کرده است اما این
 از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید که مخصوص بصیغه امر نیست یا خصوصیت بصیغه
 از همان مصدر صلاحي مشتق باشد که برنمبر ۱) مضارع ندارد و چنانکه صاحب خزینة و بهار
 گذشت و بهار ذکر ----- نوشته قاتل (ارو) بے کار چیزی و ن کوسی
 (۳) آهن کهنه را بکلوا دهند | کرده فرماید نمی چیزی که عوضین دنیا - پرانے نعل دیگر بچونے
 که ای آهن کهنه را میدهند و در عوض آن جلوا چنے لینا - پرانا گوٹا و دیگر سامان مطلوب خرید کرنا
آهنگ | بر وزن آوتنگ لغت فرس است و شکسپیر که محقق ما خداست بقابلہ این شاه
 فارسی کرده بخمال ما این مرتب است از آه) و (نگ) چون نجار آه از سینه بلند شود و از
 دهن بر آید آوازی لطیف و نازک پیدا شود و این صدای برآمدن آه است و بس

ولیکن چون بخواه از سقف زمین مدوگیرند آوازش بلند شود و فارسیان سقف بن
 را ازنگ (بفتح اول و سکون ثانی) گفته اند پس (آه) و (نگ) را مرگب کرده (آهنگ کرده
 باشد) یعنی صدای که بعد از سقف دهان بلند شود و مخفی مباد که بقول شکسپیر آهنگ بجاف
 کمازی لغت سنکرت است یعنی رسوم روزانه مذهبی نبود (آهنگ) مای گویم که مراد از رسوم
 روزانه سپرتش باشد و این مسلم است که آهنگ موسیقی داخل هر قسم عبادت انجاست پس
 باشد که هوای موسیقی را که در سپرتش بلند می شود آهنگ نام کرده باشد و مجازاً رسوم روزانه
 مذهبی را آهنگ گفته باشند و عجیبی نیست که فارسیان کاف تازی را به کاف فارسی بدل کرده
 آهنگ کردند - تعریف اول الذکرا قوی واضح معلوم میشود و نیز لفظ هنگار و آهنگ در سنکرت
 و هندی یعنی آواز و نعره و شور و غوغا آمد که ذانی الساطع پس بعید نیست که این هم در
 ماخذ تعلق دارد و فارسیان آنج را مبدل و مرادف آهنگ گفته اند که گذشت آهنگ بقول جناب
 تحقیق معانی متعدد دارد و به تحقیق ما (۱) معنی حقیقی صوت و آواز است (سالک ۵)
 درین بخش که رنگی ازوفانیست به بنفشه بوندارد مبدل آهنگ به (وحید ۵) ازنگش
 باخته گل رنگ خویش به مبدل دل سوخته آهنگ خویش (ارو و) دیکهو آواز - بولی - موت -
 (۲) بقول صاحب برهان و جامع و سروری و شمس موزونی ساز و آواز باشد صاحب
 جهانگیری برین معنی از سیف اسفنگ سند آورده (۵) هرشی زاویه مدح گهر بار تو باد به
 روشن از شمع رخ مطرب ناپیدا آهنگ به (بیل ۵) هر سخن کز پرده بتسلیم خارج گل
 کند تا ملامت تر از آهنگ دف بی چیز است به و آری هم برین معنی از کلام سالک و وحید

سند پیش می کند کہ بالا گذشت و بقول وارستہ و بہار از مقامات سرود مقامی و صاحب پہلو گوید کہ آوازیکہ داخل لغات موسیقی است و بقول مؤیداً و از ترم کہ در پردہ سرود باشد (محمد قلی سلیم ۵) و دوازگرم ز فرمہ چنگ برآورد و این نغمہ مدغم بچہ آہنگ برآورد و نیز (مجنی ۵) کی ز آہنگ عشق بیرون است چنانکہ زارول بقانون است (ارو و) و کجی آواز اور آہنگ ہی معنی آواز مستعمل ہے (مونث) (ناسخ ۵) اٹھ چلے صبح شب وصل آپ سکر ز فرمہ چ نام رکھا چند ہننے مرغ خوش آہنگ کا: و بقول امیر آہنگ (فارسی) ارو و میں مستعمل معنی الاپ نغمہ (انشا ۵) رہا ہے ہوش کچھ باقی اسے بھی اب بیڑے جا ہی آہنگ ای مطرب پسر ٹک اور چھیرے جا پڑ ذوق ۵) ذوق مستی سے ہے طاووس چمن میں نقاص پڑ شوق آہنگ سے ہے سرود پ قمری تو ال پڑ (اختر ۵) موزن ہیں میں اب جب ہوش وصل پڑ تری آہنگ بے ہنگام سن لی پڑ راگ بقول صاحب آصفیہ ہندی، مذکر۔ آواز کی موزونی۔ حکمائے ہند کے نزدیک راگ اس آواز کا نام ہے جو کئی سروں سے مرکب ہو کر ایک خاص صورت پیدا کوسے جس کے چھ اقسام ہیں اور ہر ایک راگ کے متعلق پانچ پانچ راگنیاں۔

(۳) آہنگ۔ بقول بہان و جامع ورشیدی و بہار آوازی کہ در اول خاندگی و گویندگی بر کشند۔ صاحب ناصر ذکرا میں کردہ بخیاں ما این مجاز است و مخصوص بہ مقابلہ تعمیم معنی اول وارستہ این را کوک و موافق گوید و از کلام ثانی تکلوسند جوید (۵) دی کہ در رقص آمدندار باب ذوق از آہ من چنانکہ ام آہنگ با اشعار شورانگیر بود و صاحب سوری

برہین معنی سندھ پھیر فارابی پیش کند (۵) چوزہرہ وقت صبح از افق بساز و جنگ پز
 زمانہ تیز کند نالہ مرا آہنگ پز بہار با وارستہ شفق و مانند ثانی را متعلق بہ معنی اول گیر پیر ^{تحقیق}
 ما (آہنگ) آوازی ہم باشد کہ یک کس برای اتحاد آوازہای متعددہ در وسط سرود و خوانندگی
 کند معاصرین زبان دان تصدیق این می کنند و سند اول مناسب تر است برای ہمین معنی
 دارو و دیکھو لفظ آہنج کے پانچون معنی (جو اسی کا متبدل ہے)

(۴) آہنگ - بقول برہان و جامع و سروری و مؤید و پہلوی و رشیدی و شمس و بہار
 و جہانگیری معنی قصد و ارادہ و توجہ و غم - صاحب ناصر بن ہر بان برہان و آہنج را بدین
 معنی مرادف آہنگ گفتہ بنیال ما این مجاز معنی اول است زیرا کہ قصد و غم و توجہ پھیر ہم
 حرکتی است داخلی چچو آواز کہ تا بخارج میرسد - مخفی مباد کہ (آہنج) بہین معنی متبدل آہنگ
 گذشتہ است (ظہوری ۵) شہر زینمہ ملامت ماست پز غیر آہنگ وشت و درچہ علاج پز
 (ارو) آہنگ بقول امیر (فارسی) اردو میں مستقل معنی قصد و ارادہ - بقول صاحب
 رسالہ (مذکر) (نمبر ۵) زندان میں جو بڑھ چلنے کے آہنگ ہوئے پز کپڑے بھی ہم سے
 عازم جنگ ہوئے پز (سودا ۵) ہولی گرمی سے ڈولی کی وہ جب تنگ پز کیا اس نے
 ہوا کھانے کا آہنگ پز (ورد ۵) ہر دم دل بیتاب مراد رکس ہے پز جون نغمہ گل
 آنے کا آہنگ ہوا پز -

(۵) آہنگ - بقول برہان و جامع معنی شتاب و تھیل - دیگر کسی ذکر این نکرد و بر لفظ
 (آہنج) کہ متبدل آہنگ است صاحبان برہان و جامع ہم ذکر این کرده اند و ضعیف است

کہ سندس ہم از نظر مانگدشت بائی حال اینہم مجاز باشد (اردو) تعجیل بقول صاحب آصفیہ
 (عربی) اسم مؤنث - جلدی - شتابی - عجلت کسی کام میں اس کا وقت آنے سے پہلے جلدی
 کرنا (سرور ۵) نہ کرتے وہ قیامت کا جو وعدہ تو مرنے میں نہ بیان تعجیل ہوتی ہے
 (۶) آہنگ - بقول برہان و جامع ورشیدی و شمس و بہار یعنی خمیدگی طاق و ایوان و مثال
 آن کہ باصطلاح بتایان لنگہ گویند - صاحب ناصر آہنگ را بدین معنی مرادف آہنج گفتہ
 کہ آہنج مبدل آہنگ است - صاحب چہانگیری از خواجہ رفیع الدین البنانی سند آرد
 (۷) جلالت اربفلاک برصد رنشیند؛ شکستہ گرد و طاق سپہ را آہنگ؛ صاحب
 سروری گوید کہ معنی یک نوع عمارت دراز کہ طاق آرا خمیدگی باشد عبری ارج گویند
 خمیدگی طاق ایوان ہم - مؤلف گوید کہ این ہم مجاز یا شد از معنی حقیقی کہ آواز است زیرا کہ
 آواز بلند می شود و طاق و ایوان ہم و این کلیہ مسئلہ باشد کہ چیزیکہ بلند میشود خم پیدا میکند و اگر آہنگ را
 بدین معنی اسم جامد گیریم و تلاش ماخذش کنیم جاو ارد کہ این را از (اہنگار) و (آہنگاری)
 تعلق پیدا کنیم کہ اول زبان سنسکرت معنی غرور و تکبر و دوم معنی گردن کش و شکبر است
 (کذا فی الساطع) عجیبی نیست کہ بلحاظ معنی گردن کشی فارسیان آہنگ را برای طاق ایوان
 از ہمین لفظ گرفته باشند تلاش ماہیش ازین کار نمی کند و اللہ اعلم (اردو) دیکھو لفظ آہنج
 کی آٹھویں معنی -

(۸) آہنگ - بقول برہان و جامع و چہانگیری و سروری و رشیدی و شمس و بہار کنار صفحہ
 و حوض و امثال آن - صاحب ناصر آہنج را بدین معنی این را مرادف آہنج نوشتہ (کمال)

(۵) زمینوالی جانی رسیدہ ام کہ مراد مسافتی است از آہنگ صنفہ تا پردہ پے مؤلف گوید کہ شک نیست کہ این مجاز معنی حقیقی یعنی آواز است و آواز از کنارہ و ہن یعنی لب می برآید۔ پس فارسیان مجازاً لب ہر چیز را آہنگ گفتند می بایست کہ چیزی را آہنگ گویند کہ از کنارہ بلند شود یا فروریزد (ارو و) و یکھو لفظ آہنج کے ساتوین معنی جس پر کنارہ حوض کا ذکر ہے مگر بلحاظ تمہیم بیان فارسی ہر چیز کا کنارہ اس کا ترجمہ ہے۔

(۸) آہنگ۔ بقول برہان و جامع و جہانگیری و سروری و رشیدی و شمس یعنی طرز و روش وقاعدہ و قانون صاحب ناصر ای این را بدین معنی مرادف آہنج گوید۔ (سراج حسناک ۵) چہ بدکردم تو ای شوخ بد ہر نہ کہ مخروم بدین آہنگ داری پے صاحب رشیدی گوید کہ در معنی طرز۔ محل تامل۔ مامی گوئیم کہ اتفاقاً اہل لغت است و این مجاز باشد از معنی دوم کہ موزونی ساز و آواز گذشت و نداین بر آہنگ دادن و آہنگ ہشتن ہم می آید (ارو و) و یکھو لفظ آب کی چوتھی معنی۔

(۹) آہنگ۔ بقول برہان و جامع و جہانگیری و شمس یعنی صف مردمان و جانوران صاحب ناصر ای این را بدین معنی مرادف آہنج گفته کہ گذشت (حکیم ازرقی ۵) بن پیکر از یکدگر بسلانند بر وز نبرد تو ز آہنگ لشکر پے صاحب رشیدی گوید کہ معنی رستہ و صف خطاست مامی گوئیم کہ درین شعر معنی آہنگ قصد و ارادہ ہم توان گرفت مخفی مباد کہ اینهم مجاز باشد از معنی حقیقی کہ آواز است و لیکن نسبتی و حقیقی و مجاز قائم نمیشود اگر این را مجازی دوم گوئیم جادارد کہ آہنگ تو الان کہو آغانگو بندگی یا بقول بالضمن سرودی کشد۔ طول میکشد

یصاف مردمان و جانوران ہم تطویل دارد واضح باد کہ ہانک و ہنکار در ہندی و سنسکرت
 آواز و نعرہ و شور و غوغا را گویند کذا فی الساطع و ما ذکر این بر ماخذ آہنگ ہم کردہ ایم شور
 و غوغا نتیجہ صفت انبوہ مردمان و جانوران باشد و اللہ اعلم (اردو) دیکھو لفظ آہنج کے
 بار ہون معنی۔

(۱۰) آہنگ۔ بقول برہان و جامع ماضی کشیدن باشد یعنی کشید۔ صاحب جہانگیری
 باتفاق برہان گوید کہ آہنگیدن یعنی کشیدن است مامی گوئیم کہ قساح برہان است زیرا کہ ماضی
 کشیدن کشید است و اگر بقول صاحب جہانگیری آہنگیدن را یعنی کشیدن ہم گیریم قساح
 اوست کہ آہنگ را یعنی آہنگیدن قرار داد ماضیش آہنگید است بالجملہ دیگر کسی ذکر این نکر
 و نتیجہ بے غوری ہر دو محققین میں نباشد۔

(۱۱) آہنگ۔ بقول برہان و جامع و جہانگیری و سروری و شمس یعنی طویلہ و شترخانہ و پانگاہ
 و عمارت و راز و طولانی و مقام و مکان حیوانات و بقول ناصر و رشیدی و بہار پوشش
 و سقنی کہ بہ روش خریشتہ و ستم باشد و ہمین معنی این را مرادف آہنج گوید۔ بخیاں ما میرسد
 کہ این ہم مجاز باشد بصراحتی کہ بر معنی شتم گذشت (اردو) دیکھو لفظ آہنج کے نوین معنی۔
 (۱۲) آہنگ۔ بقول صاحب ناصر یعنی کشش و کشیدن (مرادف آہنج کہ بدل آہنگ
 است) صاحب رشیدی و بہار بر معنی کشش قانع۔ صاحب شمس گوید کہ معنی کشیدن ہم
 آمدہ مؤلف گوید کہ معنی کشش قابل تسلیم است کہ آہنگ حاصل بالمصدر آہنگیدن است
 اما قساح ناصر و شمس است کہ این را یعنی کشیدن نوشتہ دارد و دیکھو آہنج کے پہلے معنی

(۱۳) آہنگ - بقول صاحب سروری ورثیدی بہار معنی کشیدہ و امر بکشیدن نیز مؤلف گوید کہ مجرد آہنگ بمعنی کشیدہ نیست و آہنگ امر بکشیدن نباشد بلکہ آہنگ امر است از آہنگیدن بمعنی کیش و ہر گاہ بعد اسمی مرکب شود بقاعدہ فارسیان افادہ معنی فاعل کند۔ چنانکہ تیغ آہنگ کہ کشندہ تیغ از نیام باشد و این ہر دو معنی با کشیدن ہم مخصوص نباشد بلکہ بر کل معانی آہنگیدن شامل باشد کہ تحقیق مکملش بجای خود آید (ارو و) کچینا اور قصد کرنا۔ کا امر۔ کینج۔ قصد کر۔

آہنگ آرون استعمال - بمعنی قصد (۲) آہن گاؤ برہان و بحر و جامع و	آہنگ آرون استعمال - بمعنی قصد (۲) آہن گاؤ برہان و بحر و جامع و
ارادہ کردن است بہار بلفظ آہنگ اینقد سروری نمبر (۲) باکاف فارسی بلفظ	ارادہ کردن است بہار بلفظ آہنگ اینقد سروری نمبر (۲) باکاف فارسی بلفظ
صراحت کردہ است کہ بلفظ کردن بمعنی قصد کشیدہ و بواو زدہ معنی آہن حفت است۔	صراحت کردہ است کہ بلفظ کردن بمعنی قصد کشیدہ و بواو زدہ معنی آہن حفت است۔
کردن می آید (حکیم زلالی ۵) بیاتاسوی و (کہ گذشت) و آن آہنی باشد کہ بدان زمین	کردن می آید (حکیم زلالی ۵) بیاتاسوی و (کہ گذشت) و آن آہنی باشد کہ بدان زمین
آریم آہنگ و کہ دل تنگیم و دیدہ تنگ و جان را شیار کنند صاحب جهانگیری گوید کہ این یا	آریم آہنگ و کہ دل تنگیم و دیدہ تنگ و جان را شیار کنند صاحب جهانگیری گوید کہ این یا
تنگ (ارو و) آہنگ کرنا۔ ارادہ کرنا (و) آہن گاؤ آہن ہم گویند صاحب شمس ذکر ہر دو	تنگ (ارو و) آہنگ کرنا۔ ارادہ کرنا (و) آہن گاؤ آہن ہم گویند صاحب شمس ذکر ہر دو
لفظ آہنگ کی تیسری معنی جس پر اسکی سند ہے بیک معنی کردہ صاحب مؤید گوید کہ سپار	لفظ آہنگ کی تیسری معنی جس پر اسکی سند ہے بیک معنی کردہ صاحب مؤید گوید کہ سپار
(ناخ ۵) ہے بجائز و یک واسلے مجھ سے و سپار آہن حفت را گویند کذا فی البرہان	(ناخ ۵) ہے بجائز و یک واسلے مجھ سے و سپار آہن حفت را گویند کذا فی البرہان
گرواقف نہیں پڑ میرے شہرے نے کیا ہے صاحب شمس بہین معنی ذکر نمبر (۱) کردہ کہ	گرواقف نہیں پڑ میرے شہرے نے کیا ہے صاحب شمس بہین معنی ذکر نمبر (۱) کردہ کہ
بجیاں ما تخفف نمبر (۲) باشد مؤلف گوید کہ	اب ارادہ دور کا پڑ
(۱) آہنگ اصطلاح - بقول صاحب آہن گاؤ مرکب است از لفظ آہن (و) گاہ	(۱) آہنگ اصطلاح - بقول صاحب آہن گاؤ مرکب است از لفظ آہن (و) گاہ

نغمہ کردن و نغمہ فراموش کردن طبل است سندان بر	وگا و در فارسی یعنی شور و صراحی و طرنی باشد
معنی حقیقی لفظ آہنگ از کلام طاہر و حیدر گزشت	کہ بصورت گگا و سازند و مبارزو و دلیر ما ہم
(ارو) طبل کا نغمہ ترک کرنا یعنی خاموش رہنا	گفتہ اند کہ ذانی البرمان پس (آہن گاو)
این مشتق است از (آہنگ)	آہنی باشد کہ پائین چوب قلبہ نصیبش کنند
کہ معنی خبر دار و واقف از موزونی ساز و آواز	قلبہ را گاو ان می کشند و لاکن در بلاد ہندوستان
بودن و باش امر است از مصدر باشیدن پس آہنگ باش	اکثر از اسپان و خران می گیرند و در یورپ
معنی با آہنگ باش یعنی موزونی ساز و آواز را نگہ دار باش	عموماً با اسپان و در ہند قلبہ رانی اکثر بذریعہ
(ظہوری) بی اصولی گزینہ قصص مقرران یعنی پختہ برد	گاو ان می شود و کم کم با گاو و ایشان زہم۔ ما
آرزو مندی سنال آہنگ باش پے بعض معاصرین باتدلی	بر خلاف جملہ اہل لغت (آہن گاو) را بجا
آہنگ باش قوال باشد زیرا کہ باش لغت	مازی خیال می کنیم زیرا کہ گاو و یدن و در فارسی گویند کہ (آہنگ باش قوال باشد زیرا کہ باش لغت
ترکی معنی سر و سر دار است (ارو) (۱) نغمہ سو و وقف	معنی کنند یدن آمدہ پس (آہن گاو) آہنی باشد
یعنی ایسا ہونکہ پیرگانا بقیعہ عدہ ہو جائے سر کا خیال	کہ ذریعہ کندیدگی زمین است و این معنی پیدا میشود از
رکھ صاحب تصنیف نے سر کے معنی آہنگ لکھ ہیں (۲)	(گاو) کہ حاصل بالصدر (گاو یدن) است ہر گاہ (گاو
قوال۔ بقول تصنیف (عربی) اہم مذکر مطرب۔ گوید	را یعنی کندیدگی گیریم آہن گاو) بنگ صفت آہن کندیدگی
آہنگ بر آوردن استعمال۔ صاحب	است قائل (ارو) دیکھو آہن جنت۔
اصنی ذکر این کردہ از معنی ساکت و از فضلی میرزا	آہنگ باختن طبل مصدر مطلقاً۔ صاحب
سدا آوردہ کہ برنی اول لفظ آہنگ گزشت	اصنی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ ترک

<p>و تحقیق با مال محمد قلی سلیم است و ہو ہذا (۵) فارسی معنی آواز و نغمہ طبل است سندھ میں بر دو داز جگرم زفر مہ چنگ بر آوردن این نغمہ حقیقی آہنگ از کلام وحید گذشت (ارو و) نداغم بچہ آہنگ بر آوردن مؤلف گوید کہ اگرچہ طبل کی بولی طبل کا نغمہ۔</p>	<p>آہنگ بر آوردن یعنی آغاز سرود و نغمہ کردن استعمال صاحب معنی است ولیکن این سند متعلق بہ نغمہ بر آوردن ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ معنی است۔ ماسندی از کلام ظہوری بدست قصد و ا۔ ا۔ ہ بودن و مزوم داشتن است۔</p>
<p>آوردہ ایم (۵) گر سرو و گر گل دل من تری چنانکہ فغانی شیرازی گوید (۵) آغم کہ بیرم سم و طبل پور روز دم مرغ شب آہنگ بر آوردن آہنگ نبود است پور پہلوی من جای کسی (ارو و) راگ سے پہلے لفظ (آ) کو دیر تک جا تا تک نبود است پور (ارو و) ارادہ ہونا۔</p>	<p>رکھ کر آہ از دست کرنا۔ یا سر ملانا۔ راگ گانا ارادہ کرنا۔ قصد کرنا۔ (آتش ۵) جب آہنگ بر کشیدن استعمال۔ مرادف شیطان کا احوال سلسلے میں نے پوری</p>
<p>آہنگ بر آوردن است بہا۔ بذیل لفظ آہنگ بت پر بھی ارادہ ہے حسین سانی کا پیر نوشہ کہ بالفظ بر کشیدن مستعمل است و از خواہ ہونا کی سند پر اکثر ہے) کا استعمال فرمایا ہی</p>	<p>شیراز سند آوردہ (۵) چنان برکش آہنگ (ظفر ۵) جب اٹھ جائے وہ بالین سے خیاگری پیکر ناہید چنگی بدست آوری ہذا (۵) تو میں بھی ساتھ ہی جاؤں پور ارادہ کر رہی ہی</p>
<p>دیکھو آہنگ بر آوردن۔ اب مری جان خزین لونی (اسیر ۵) فریاد یہ پیغام نہیں کو کہنی کا پیر شیرین نے کیا قصد</p>	<p>آہنگ طبل استعمال۔ باضافت کاف</p>

تری سرشکنی کا:

از موسیقی - حجاز بالکسر لغت عربی است

آہنگ تیز کردن استعمال - آہنگ

صاحب غیاث مقامی از موسیقی و بقول

سرودن باشد - سند این برمنی دوم لفظ آہنگ

صاحب مؤید و رشیدی نام پرودہ سرود و خوا

از کلام ظہیر فاریابی گذشت و مولانا شاہی ہم

با مالیت نیز گویند - صاحب برہان بر لفظ حصا

آوردہ (س) بخت غنودہ را سرخواست

گوید کہ کبیر اول - ثانی بالف کشیدہ نام شعبہ

ہمچنان کہ شاہی چہ تیزی کنی آہنگ نالہ را بہا

ایت از جملہ بست و چہا شعبہ موسیقی کہ بلند

بذیل لفظ آہنگ این قدر صراحت کردہ است

آن حجاز است و پستی آن سہ گاہ (ارو)

کہ بالفظ تیز کردن مستعمل و از صراحت معنی

ایک را گنی کا نام -

ساکت (ارو) آواز اٹھانا - بقول امیرا

آہنگ خرب استعمال - باضافت کا

سرون مین گانا -

فارسی کنایہ باشد از آہ رسید

آہنگ جنون استعمال باضافت کاف

گوش نہ کر پرودہ دل و آشی عرفی و زبان جوہر

فارسی ہای و ہوی مجنونان باشد چنانکہ بیدل گو

آئینہ آہنگ خرب داروہ (ارو) آہ و بھو

(س) تاسا ز نفس را کم مضراب نگیردین آہنگ

آہنگ حصار استعمال - باضافت

جنون دامن آداب نگیرد (ارو) جنون

کاف فارسی بقول بہار و اتند نام مقامی از

کی چیخ پکار - چخم چاخ - (مونث)

مقامات موسیقی - بہار گوید کہ ظاہر لفظ آہنگ

آہنگ حجاز استعمال - باضافت کاف

جزو نام نیست (محن تاثیر س) گل مگر تاثیر از

فارسی بقول صاحب اتند نام نوانی است

عارض حصار گشتہ است پند نغمہ سنجی می کند

(۱۳۰۱)

(۱۳۰۱)

<p>میل باہنگ حصارہ بقول برہان حصار کبیر و یکھو امیر اللغات</p>	<p>میل باہنگ حصارہ بقول برہان حصار کبیر و یکھو امیر اللغات</p>
<p>اول شانی بالف کشیدہ نام شعبہ است از آہنگ و ادون استعمال - صاحب</p>	<p>اول شانی بالف کشیدہ نام شعبہ است از آہنگ و ادون استعمال - صاحب</p>
<p>جملہ بست و چار شعبہ موسیقی کہ بلندی آن حجاب صنفی ذکر این کردہ از معنی ساکت و بہار بیدار</p>	<p>جملہ بست و چار شعبہ موسیقی کہ بلندی آن حجاب صنفی ذکر این کردہ از معنی ساکت و بہار بیدار</p>
<p>است وستی آن سہ گاہ - صاحب بحر مجرب لفظ آہنگ گوید کہ بالفظ و ادون مستعمل مؤلف</p>	<p>است وستی آن سہ گاہ - صاحب بحر مجرب لفظ آہنگ گوید کہ بالفظ و ادون مستعمل مؤلف</p>
<p>خان آرزو در چہرں گوید کہ نام مقامی از عرض کند کہ (۱) یعنی سر کردن و آغاز کردن است</p>	<p>خان آرزو در چہرں گوید کہ نام مقامی از موسیقی (ارو) ایک راگنی کا نام -</p>
<p>چنانکہ طغرا گوید (۵) چو نوروز را نغمہ آہنگ</p>	<p>آہنگ خاستن (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>داوڈ غم کہنہ شد از سرودش بباد (۲) یعنی</p>	<p>صاحب آصفی ذکر این کردہ از معنی ساکت</p>
<p>طریقہ و طرز آموختن و عطا کردن چنانکہ جامی</p>	<p>مؤلف گوید کہ ارادہ پیدا شدن و غم قائم شدن است - چنانکہ مختاری غزوی</p>
<p>گوید (۵) شوق تو غزال جامی آساہ آہنگ</p>	<p>غزل سراییم داوڈ (ارو) (۱) راگ چھترتا</p>
<p>چو دل را بصر تو آہنگ خیزد (۲) طریقہ سکھانا -</p>	<p>گوید (۵) چو دل را بصر تو آہنگ خیزد (۲) طریقہ سکھانا -</p>
<p>ز خاطر سخن پر زیرنگ خیزد (ارو) غم آہنگ داشتن استعمال - صاحب</p>	<p>ز خاطر سخن پر زیرنگ خیزد (ارو) غم آہنگ داشتن استعمال - صاحب</p>
<p>قائم ہونا (ارادہ بند ہونا) بحر (۵) کوچہ یارین</p>	<p>قائم ہونا (ارادہ بند ہونا) بحر (۵) کوچہ یارین</p>
<p>مگر این سراپناک تک پہل کھڑے ہون ارادہ گوید کہ (۱) یعنی قصد و غم داشتن است</p>	<p>مگر این سراپناک تک پہل کھڑے ہون ارادہ گوید کہ (۱) یعنی قصد و غم داشتن است</p>
<p>سوی کہسار بندھے (آتش) عدم کو چنانکہ محتشم کاشی گوید (۵) کسی کز ہم من در</p>	<p>سوی کہسار بندھے (آتش) عدم کو چنانکہ محتشم کاشی گوید (۵) کسی کز ہم من در</p>
<p>بازگشت روح ہے اک روز ہستی سے ڈارادہ صحبت اولال بود کنون ڈ زبان کردست</p>	<p>بازگشت روح ہے اک روز ہستی سے ڈارادہ صحبت اولال بود کنون ڈ زبان کردست</p>
<p>بندہ رہا ہے مصر سے یوسف کا کنعان کو ڈ پیداوار آہنگ نصیحت ہم ڈ (۲) یعنی</p>	<p>بندہ رہا ہے مصر سے یوسف کا کنعان کو ڈ پیداوار آہنگ نصیحت ہم ڈ (۲) یعنی</p>

نغمہ داشتن (ساکک یومی ۵) درین گلشن جاے آہن اتبوسیم وز رہے آہنگ کے پائش	نغمہ داشتن (ساکک یومی ۵) درین گلشن جاے آہن اتبوسیم وز رہے آہنگ کے پائش
کہ بوی از وفانیت پنبفشہ بوند اردبیل (ظفر ۵) اور سووا ہوگا افزون یاد آنگی وہ	کہ بوی از وفانیت پنبفشہ بوند اردبیل (ظفر ۵) اور سووا ہوگا افزون یاد آنگی وہ
آہنگ (ارو ۹) (۱) ارادہ رکھنا۔ بقول مہر زلف نہ لا دست آہنگ و زنجیر میر رو برو نہ	آہنگ (ارو ۹) (۱) ارادہ رکھنا۔ بقول مہر زلف نہ لا دست آہنگ و زنجیر میر رو برو نہ
قصد رکھنا۔ (۲) بلیل کا بولنا۔ یعنی نغمہ سرائی آہنگ راست کردن مصدر اصطلاحی	قصد رکھنا۔ (۲) بلیل کا بولنا۔ یعنی نغمہ سرائی آہنگ راست کردن مصدر اصطلاحی
کرنا۔ (آتش ۵) کاٹ کر مطمئن صیا و بہا تبدیل لفظ آہنگ نوشتہ کہ بالفظ درست	کرنا۔ (آتش ۵) کاٹ کر مطمئن صیا و بہا تبدیل لفظ آہنگ نوشتہ کہ بالفظ درست
بے پروا ہونے روح بلیل کی ارادہ رکھتی ہی کردن) مستعمل مؤلف گوید کہ معنی درست	بے پروا ہونے روح بلیل کی ارادہ رکھتی ہی کردن) مستعمل مؤلف گوید کہ معنی درست
پرواز کا ہے۔ کردن و موافق کردن آہنگ و نغمہ است چنان	پرواز کا ہے۔ کردن و موافق کردن آہنگ و نغمہ است چنان
آہنگ استعمال۔ بقول صاحب انند بھو خواجہ شیراز گوید (۵) بشنو کہ مطربان حمین	آہنگ استعمال۔ بقول صاحب انند بھو خواجہ شیراز گوید (۵) بشنو کہ مطربان حمین
فرنگ فرنگ ترجمہ حداد است مؤلف راست کردہ اندہ آہنگ جنگ و ربط و آواز	فرنگ فرنگ ترجمہ حداد است مؤلف راست کردہ اندہ آہنگ جنگ و ربط و آواز
گوید کہ گریفتح کاف فارسی و سکون ثانی معنی نای و نی نہ (ارو و سر ملانا۔ بقول مصنفیہ	گوید کہ گریفتح کاف فارسی و سکون ثانی معنی نای و نی نہ (ارو و سر ملانا۔ بقول مصنفیہ
کندہ و سازندہ۔ مخفف گار۔ کہ وقتی کہ با ہم آہنگ کرنا۔	کندہ و سازندہ۔ مخفف گار۔ کہ وقتی کہ با ہم آہنگ کرنا۔
کلمہ دیگر کتب شود افادہ معنی فاعل کن پس آہنگ بستن مصدر اصطلاحی (صنا	کلمہ دیگر کتب شود افادہ معنی فاعل کن پس آہنگ بستن مصدر اصطلاحی (صنا
معلوم شد کہ فارسیان لفظ (آہن) و (گر) سے آہنگی ذکر این کردہ از معنی ساکت۔ بہا بر لفظ	معلوم شد کہ فارسیان لفظ (آہن) و (گر) سے آہنگی ذکر این کردہ از معنی ساکت۔ بہا بر لفظ
کردہ (آہنگ) کردہ معنی حداد یعنی کسی کہ از آہنگ نوشتہ کہ بالفظ (ستن) مستعمل مؤلف	کردہ (آہنگ) کردہ معنی حداد یعنی کسی کہ از آہنگ نوشتہ کہ بالفظ (ستن) مستعمل مؤلف
کاگیر و و چیز ہا با زود (ارو ۹) آہنگ۔ بقول گوید کہ بضم رای مہلہ پیدا شدن نغمہ و بلند	کاگیر و و چیز ہا با زود (ارو ۹) آہنگ۔ بقول گوید کہ بضم رای مہلہ پیدا شدن نغمہ و بلند
امیر (فارسی) اردو میں مستعمل۔ بہا (ناخ ۵) شدن آن باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵)	امیر (فارسی) اردو میں مستعمل۔ بہا (ناخ ۵) شدن آن باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵)
بیریان سی بیریان توڑی ہین مین نے سینو بہتری مرغ دل ہا راست آہنگ ہے کہ از	بیریان سی بیریان توڑی ہین مین نے سینو بہتری مرغ دل ہا راست آہنگ ہے کہ از

بام و دوش می روید آهنگ پنهانی مباد که رستن حافظ گوید (س) یا را چون ساز و آهنگ سماع
 بضم رویدن و بر آمدن نبات و گیاه از زمین قدسیان عرش دست افشان شوند پنهانی مباد
 و موسی از بدن و امثال آن و رویدن به معنی که سماع بالفتح لغت عربیت بقول
 رستن و پیداشدن و اطلاق در غیر نباتات منتخب شنودن صاحب غیاث نوشته معنی
 مجاز است و مضارع هر و دروید پس بجای رقص و سرود مجاز است بقول بهار و کشف
 سندهوری را از مصدر آهنگ رویدن متعلق مجازاً بمعنی وجد و حالت و رقص نیز تحقیق کامل
 کردن اولی است (ار و) آهنگ پیدا هونا بجای خودش آید (ار و) قصد کرنا - اراده
 نغمه پیدا هونا - کرنا - آهنگ کرنا (ار و) هر و م دل بتیاب

آهنگ روان کردن | مصدر مطلق | مراد و در کسے ہے چون نغمه لکل آنے کا آهنگ

قصد و اراده را کامل کردن یعنی مطابق قصد هوا پر
 کاری کردن (جامی س) بانگ رحیل از قلم آهنگ سرودن | استعمال - صاحب
 برخاست خیرای ساربان پنهانم نه بر رطل آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف
 آهنگ رحلت کن روان پنهان (ار و) قصد پورا گوید که سرودن نغمه باشد (ناظم هر و س)
 کرنا - اراده پورا کرنا - اگر آهنگ صیادی سراپد پنهان قفس جای گل از

آهنگ ساختن | استعمال - صاحب گلین بر آید (ار و) راگ گانا نغمه سرائی کرنا

آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف آهنگ شکسته گردیدن | استعمال شکسته
 گوید که معنی قصد و اراده کردن است چنانکه خمیدگی طاق و امثال آن باشد که آهنگ معنی

(۱۳۰۴)

<p>خیدگی طاق ایوان و مثال آن بر شش شمش گزشت و سدا این ہم ہمد را انجامد کوراست (اروو) خم کمان کا ٹوٹ جانا۔</p>	<p>قد بلند و قامت دلجوی تو بہ (اروو) صدای تکبیر نماز کی تکبیر دیکھو امیر اللغات میں اقامت۔ آہنگ کردن استعمال صاحب معنی ذکر این</p>
<p>آہنگ شناختن استعمال صاحب معنی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ از فن موسیقی خبرداشتن است چنانکہ سالک یزد گوید (۵) گر گوش تو آہنگ شناس است درین باغ بہر آکبش برگ گل زشتہ ساز است</p>	<p>آہنگ کردن استعمال صاحب معنی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ از فن موسیقی خبرداشتن است چنانکہ سالک یزد گوید (۵) گر گوش تو آہنگ شناس است درین باغ بہر آکبش برگ گل زشتہ ساز است</p>
<p>آہنگ فرمودن استعمال صاحب معنی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ قصد و ارادہ کردن مراد آہنگ ساختن است کہ گذشت (اروو) دیکھو آہنگ ساختن۔</p>	<p>آہنگ فرمودن استعمال صاحب معنی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ قصد و ارادہ کردن مراد آہنگ ساختن است کہ گذشت (اروو) دیکھو آہنگ ساختن۔</p>
<p>آہنگ قد قامت استعمال بانساف صمد اقامت صلوة باشد چنانکہ جامی گوید (۵) پست شد آہنگ قد قامت مؤذن را چو دیدہ پیشوہ</p>	<p>آہنگ قد قامت استعمال بانساف صمد اقامت صلوة باشد چنانکہ جامی گوید (۵) پست شد آہنگ قد قامت مؤذن را چو دیدہ پیشوہ</p>

<p>تترقی پگھل غنچہ نشیند ز نعل جام بر آرد و ز ظہوری</p>	<p>(آہنگ تیز کردن) گذشت در مصرع ثانی</p>
<p>بصید مانگرد از تنگ آہنگ پدغم فریب</p>	<p>(کتی) را (کشی) نقل کرده ولیکن در روزمرہ</p>
<p>برای لاغری چند (ولہ ۵۵) باغبان چون کرد</p>	<p>(آہنگ کشیدن) متعلق بہ معنی دوم لفظ آہنگ</p>
<p>آہنگ قتل قمریان پد لطف فرما خون شان بود</p>	<p>است یعنی در آغاز سرودن آوازی تا دیر</p>
<p>سایہ شمشاد ریزہ (جامی ۵۵) زود تر آہنگ</p>	<p>کشیدن (ارو) راگ یا سوز شروع کرنے</p>
<p>رہ کن کار زوی او مرا پد برودہ است از سینہ صبر</p>	<p>پہلے گلا صاف کرنے اور سر ملانے یا جانے یا مان لینے</p>
<p>از دیدہ خواب از دل قرارہ (ولہ ۵۵) آن</p>	<p>کے وقت لفظ (آ) کو کہینچا روکھو امیر۔ لفظ (آ)</p>
<p>بخانب سفر آہنگ می کند پد صحر او شہر پرول</p>	<p>آہنگ گرفتن از نوا استعمال صاحب</p>
<p>مانگ می کند پد (علی خراسانی ۵۵) بیل تنگ</p>	<p>صغنی ذکر آہنگ گرفتن کرده از معنی ساکت</p>
<p>سفر می کند از مسکن خویش پد گل ازین باغ</p>	<p>مؤلف گوید کہ نعمتہ قرار دادن نوار او سرودن</p>
<p>مگر نیمہ بیرون زودہ است (ارو) آہنگ</p>	<p>باشد چنانکہ فضی اکبر آبادی گوید (۵۵) گیرم</p>
<p>کرنا قصد کرنا۔ ارادہ کرنا پد کھو آہنگ ساختن</p>	<p>زنوای ہندی آہنگ پد در پہلوی و در نئی</p>
<p>(۳) بقول انند آواز کردن و صدا و شور و نالہ</p>	<p>چنگ پد (ارو) راگ قرار دینا۔ گانا۔</p>
<p>کردن (ارو) آواز کرنا۔ شور کرنا۔ نالہ کرنا۔</p>	<p>آہنگ نمودن استعمال۔ صاحب صغنی</p>
<p>آہنگ کشیدن استعمال۔ صاحب صغنی</p>	<p>ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید کہ</p>
<p>ذکر این کرده از معنی ساکت و سندی کہ از کلام</p>	<p>مراد آہنگ کردن است چنانکہ علوی</p>
<p>شاہی سبزواری آورده همان است کہ بر</p>	<p>فرخ آبادی نوشته (فقہ) با این بی پروبا</p>

<p>بهوای بام توحیدومی که آهنگ استر از نماید درین بارغ رخ آهنگست (داروو) دیکھو (خسرو دهلوی نشر) هر فرماندهی که آهنگ آن آهنگ کردن کی دوسری معنی -</p>	<p>سوی نموده است (از اصفی) (بهار آملی) آهنگ هشتن استعمال - صاحب اصفی</p>
<p>آهنگ حجازی نمودم من زار به کاد سحر بگوشن ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که این گفتار (اروو) دیکھو آهنگ کردن کی هشتن - پیشدن - بیدن - مراد فیکدگر است که بحث هر بی بجای خود آید و مضارع</p>	<p>آهنگ نواختن استعمال - صاحب اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت بهار لفظ هشتن ترک کردن غزم و روش و طرز است آهنگ نوشته که بالفظ نواختن مستعمل مؤلف چنانکه حضرتین مهنهانی گوید (۵) بجل آهنگ گوید که درینجا آهنگ یعنی فرما آمده و آهنگ سلطانی درین کاخ به سر آور بار پشانی درین نواختن یعنی نواختن فرما باشد (عربی شیرازی) کاخ (اروو) غزم ترک کرنا - روش و طرز (۵) در مشگر عدل تو صد آهنگ مخالف بنواز و ترک کرنا - بدلتا</p>
<p>نی کوک کند زیرند بم داه (اروو) ساز بجانا - آهنگیدن بقول صاحب بحر کشیدن بود مطلقا خواه آواز بود خواه تیغ و شمشیر خواه</p>	<p>آهنگ نهادن استعمال - معنی قصد و اراده کردن است - مرادف معنی دوم (آهنگ کردن) چنانکه ظهوری گوید (۵) (کامل انصریف) مضارع این آهنگد و تصور نمود صرفه ظهوری ترانهد آهنگ کنون بیال برهان مصدر آهنگست بمعانی که بالا مذکور شد</p>

۱۳۰۷

صاحب ناصری فرماید که مصدر آهنگ یعنی	کشیدن و صاحب سروری گوید که قصد کردن
صاحبان بجز برهان و سروری و موارد نوشته	و کشیدن نیز صاحب رشیدی آهنگیدن
و معنی چهارم لفظ آهنگ از همین باشد و (۵)	و آهنگیدن را بیک جا معنی کشیدن نوشته صفا
شاب و تعجیل کردن و معنی پنجم آهنگ متعلق	موارد هم برهان برهان مؤلف عرض می کند
ختم گرفتن طاق ایوان شکل	که مسلم است که این مصدر آهنگ باشد یعنی
و امثال آن که خمیدگی متذکره معنی	آهنگ از همین مصدر حاصل بالمصدر و آخر
ششم آهنگ از همین است (۶) حدقار	است و ما بگوشی کامل بر لفظ آهنگ کرده ایم
دادن و معنی هفتم لفظ آهنگ با این تعلق دارد و	و چه نباشد که این را صرف معنی کشیدن و آرا
(۸) کاربرد بقاعده و قانون کردن و معنی هشتم (آهنگ)	منودن گیریم بلکه تحقیق ما (۱) معنی حقیقی این آواز
متعلق باین است و (۹) صف کشیدن مردمان	کردن باشد که معنی اول (آهنگ) حقیقی نهم
و جانوران و از همین است معنی نهم لفظ آهنگ	و (۲) موزون کردن ساز و آواز و معنی دوم
(۱۰) پوشش و سقف انداختن خرشته ساق	لفظ آهنگ متعلق از همین باشد و (۳) در او
که معنی یازدهم آهنگ از همین باشد و (۱۱) کشیدن	سرود آوازی کشیدن که صوت (آ) تا بدیر جاری
مطلقاً چنانکه صاحب برهان و دیگر اهل لغت	باشد و این عادت مطربان است که برای در
است حاصل بالمصدر همین معنی باشد و (۱۲)	کردن آواز پنجمین کنند و معنی سوم (آهنگ) از
حالا تحقیق پسندان نازک خیال بر تحقیق باقی	همین است و (۴) اراده و قصد کردن چنانکه

کہ برہیک معنی لفظ آہنگ گذشت فی تحقیق کے لئے مکان بنانا (۱) کہنچنا۔ اگرچہ یکشیدن
متعلق بہین مصدر است ماخذ آہنگ بجایش کا ترجمہ ہے لیکن ادن تمام محاورات فارسی
ذکر کردہ ایہم و اعادۃ آن درین مقام ضرورت کے لئے جن کا تعلق کشیدن سے ہے ترجمہ
نہ اردو آہنجیدن کہ گذشت مبدل و مرادف بہین قرار پاسکتا اس لئے کہ محاورہ
بہین مصدر باشد (ارو و) (۱) آواز کرنا۔ اردو کے لحاظ سے مصدر بدلے گا۔ مثلاً
(دیکھو آواز کروں) (۲) الاپنا۔ بقول امیر آنا شمشیر و تیغ کشیدن کا ترجمہ تو تلو کہنچنا ہے۔
نے۔ تو م۔ انھیں چاروں کے آثار چڑھاوے لیکن آواز کشیدن کا ترجمہ آواز دینا ہے۔
راگ کی شکل بنانا۔ گانا۔ (ناسخ ۵) الاپاؤ آہن خوروا (مقولہ) صاحب بحر عمجم گوید
پری طلعت سلیمان جوب دریا بجا سے شو کہ معنی زخم خورد و سیاست و رحمت نکشیدو
ہوگا نغمہ داؤد پانی میں (۳) گلا درست کرو گوید کہ ہان (آہن سجر خورد) باشد کہ گذشت
یا سڑ ملانے کے لئے دیر تک لفظ (آ) کو کہنچنا۔ بنچیاں ماورینجا از آہن۔ سلاسل آہنی مراد است
(۴) ارادہ کرنا (دیکھو آہنگ کردن) (۵) جلدی (آہن خوردن) معنی تیغ خوردن و سلاسل
کرنا (۶) طاق ایوان کا خطہ رہونا یعنی مثل کمان کے درپای پوشیدن مصدر است اصطلاحی کہ
نصف یا ثلث یا ربع دائرے میں بنانا (۷) ازان این مقولہ پیدا میشود (ارو و) دیکھو
صدقار دینا (۸) قاعدی قانون سے کام کرنا۔ آہن سجر خورد۔
طریقہ سے کام کرنا (۹) صف باندھنا صیف آہنود | بقول صاحب انذبحوا الثرہنگ
آرا ہونا (اصفیہ) (۱۰) طویلہ بنانا۔ جانورون بسکون ہا و ضم نون و دال در آخر۔ اول روز

<p>از فرودین - صاحب شمس ہم ذکر این کرده - ہفتہ سال بتلای غم باشد بنا علیہ بہرل و لغت مولف گوید کہ این روز اولین سال شمسی است گفتہ اند کہ آہ کشان ہم درین روز آہ خود را بگو کہ فارسیان این را مبارک و مسعود و اشد و عید می سپرند ازینجاست کہ نام این روز آہ نود شد کنند اگر چه بہر دو محققین بالا این را لغت فارسی واند علم (ارو) آغاز سال شمسی یعنی ماہ گفتہ اند ولیکن بر نکشود کہ ماخذ این چه باشد ہم فرودین کا پہلادون - مذکر</p>	<p>جاء گیریم یا مرکب بصورت اول عجیب نیست کہ لغت ژند و پازند باشد اما محققینی کہ پابند لغات ژند و پازند اند این را ترک کرده اند و آنانکہ عموماً پابندی لغات فرسی می کنند - ہم این را فرودین اندیکی از معاصرین عجم کہ بہرل پسند است گوید کہ این مرکب از لفظ آہ و نو و باشد و نو بدین معنی موضع افضل را گویند کہ ترجمہ آن در لغت عرب و بر است - پس آہ نو و باضافت ہائی ہوز بخاری کہ از کون بر آید یعنی کنایہ از دگوز کہ کثرت استعمال و اضافت باقی نماز بدین سبب کہ غمگنان عجم ہم درین روز آثار و علامات غم را دور و عقیدہ عوام نیست کہ ہر کہ درین روز غم کند نکو آہنی پل ہو گیا -</p>
<p>آہنہ بفتح ثانی و رابع بقول صاحب اند بجا الہ فرنگ و ننگ حلقہ آہنی باشد - ہا نسبت را بر آخر لفظ آہن آورند و بس دیگر کسی ذکر این نکرد - (ارو) آہنی حلقہ ہوسے کا کڑا - مذکر آہنی بفتح ہای ہوز و کسرون چیزی کہ ستون بہ آہن باشد یا ی نسبت را بر لفظ آہن زیاد کردہ اند (ارو) آہنی - بقول امیر فارسی اردو میں مستعمل - ہوسے کی بنی ہوئی چیز ہے آہنی پل - آہنی صندوق (بجر) پارا تر خوب دریا سے وفاداری سے تھر پھر چلا نکو آہنی پل ہو گیا -</p>	<p>آہنی بفتح ثانی و رابع بقول صاحب اند بجا الہ فرنگ و ننگ حلقہ آہنی باشد - ہا نسبت را بر آخر لفظ آہن آورند و بس دیگر کسی ذکر این نکرد - (ارو) آہنی حلقہ ہوسے کا کڑا - مذکر آہنی بفتح ہای ہوز و کسرون چیزی کہ ستون بہ آہن باشد یا ی نسبت را بر لفظ آہن زیاد کردہ اند (ارو) آہنی - بقول امیر فارسی اردو میں مستعمل - ہوسے کی بنی ہوئی چیز ہے آہنی پل - آہنی صندوق (بجر) پارا تر خوب دریا سے وفاداری سے تھر پھر چلا نکو آہنی پل ہو گیا -</p>

<p>همان آشیان آهنی که گذشت - مخفی مباد که آشیان یعنی خانه مرغان و سقف خانه باشد که بجای خودش گذشته است و زود اهل تحقیق این لغت فارسی است شکسپیر هم ذکر این کرده و این را فارسی گفته مابلفظ آشیان از ماخذش بختی نکرده ام و برین موقع تلمانی ما فات کنیم - آتش بزبان فرس مطلق طعام را گویند و بیان لغت ترکی است یعنی طرف و جانب و گوشه (کذافی البرهان و الکنز) پس آشیان طرفی و گوشه و جانبی که در آنجا طعام باشد و کنایه از مقامی که در آنجا طعام خوردند که مراد از مسکن است مطلقاً و مجازاً خانه جانوران را هم آشیان گفته اند و بدین وجه که انگشت و خانه انگشت و از آهن ساخته می شود و آنرا کنایه آهنین آشیان گفتند (ارو) و کجیو آهن آشیان آهنین پنجه استعمال - بقول صاحب بجواله فرنگک فرنگ کنایه باشد از قوی پنجه دیگر کسی ذکر این نکرده حیف است که سندی پیش</p>	<p>شد - اما باعتبار الفاظ یعنی موضوعه قرین قیاس است که فارسیان آهنین دل و آهن دل را یعنی سخت دل گرفته اند و قوی پنجه را آهنین پنجه گفتن جا دارد (ارو) قوی پنجه - قوی دست اردوین که سکتے ہیں - آهنین جان (اصطلاح) بقول صاحب برهان یعنی آهن جان باشد که کنایه از مردم جفاکش و سخت جان است صاحبان ناصری و بحر و جهانگیری هم این را مرادف آهن جان گفتند و بقول صاحب مؤید سختی کش و سخت و بقول شمس سخت جان و سختی کش و دلاور - (ارو) و کجیو آهن جان - آهنین جگر اصطلاح - بقول صاحب برهان و جهانگیری (۱) یعنی آهنین جان که کنایه از مردم سخت جان باشد و (۲) دلاور و بهادر نیز بقول صاحب بحر مرادف آهن جان و بقول شمس سخت مبارز (ارو) و کجیو آهن جگر -</p>
--	---

<p>برہان بفتح رای قرشت و کاف فارسی اسپ پر زور و صاحب قوت و دلاور و بقول صاحب بحر و ناصر و رشیدی مرادف آہن رگ صاحب جہانگیری ہم ذکر این کرده مؤلف گوید کہ وجہ تسمیہ این بر آہن رگ گذشت آنچه</p>	<p>آہنین چنگال (اصطلاح) بقول بہار و اندکنایہ از قوی پنجہ چنانکہ شیخ شیراز گوید (۵) سایہ پرورده را چه طاقت آن بکہ رود با بہار بقال پست بازو بھل می فکند پنجہ بام آہنین چنگال (ارو) دیکھو آہنین پنجہ۔</p>
<p>برہان صاحب قوت و دلاور نوشتہ است اگر این صفت اسپ پر زور است فہو المراد والا انسان صاحب قوت و دلاور را آہنین نگویند (ارو) دیکھو آہن رگ۔</p>	<p>آہنین دوش (اصطلاح) بقول صاحب اند بوالہ فرنگ فرنگ کنایہ از مردم قوی و پر زور و پر جثہ۔ دیگر کسی ذکر این نکرد و سندی ہم از نظر مانگذشت ولیکن الفاظ مساعد معنی است</p>
<p>آہنین سم (اصطلاح) بقول بہار کنایہ از اسپ تو انا و پر زور حریف است کہ سندی پیش نشد۔ از الفاظ اصطلاح مترشح است کہ کنایتہ اسپ را آہنین سم تو ان گفت کہ سخت سم باشد و حاجت نعل ندارد و این صفت اسپ خاص است (ارو) سخت سم گھوڑا جبکو و کن مین خرسمہ کہتے ہین۔ عام معنوں مین</p>	<p>یعنی کسی کہ دوش او مثل آہن سخت باشد بخیا ماقوی و پر زور و خیلی بارکش را تو ان گفت و پر جثہ را آہنین دوش گفتن قابل غور باشد (ارو) قوی۔ پر زور۔ اردو مین مستعمل ہی اوس شخص کے لئے جو مضبوط اور طاقت ور اور بہت زیادہ بوجہ اٹھانے والے کو نہایت بارکش کہتے ہین۔</p>
<p>زور وار گھوڑا بھی کہہ سکتے ہین۔</p>	<p>آہنین رگ (اصطلاح) بقول صاحب</p>

<p>صاحب جہانگیری و مؤید کنایہ بود از سندان مؤلف گوید کہ مرادف آہن کرسی است و ماہد را بنجا از وجہ تسمیہ این کرسی کرده ایم اردو دیکھو آہن کرسی۔</p>	<p>آہنین قدم اصطلاح - بہار ذکر این کردہ از معنی ساکت - و صاحب اند گوید کہ بسی کرسی لاجبی گرفتہ تا عرض کنیم کہ کنایہ از ثابت است (اسیری لاجبی سے) پر کار و ارشاد دیکھو آہن کرسی۔</p>
<p>آہنین کمر اصطلاح - بقول صاحب بہر کجا کہ ہست (ارو و) ثابت قدم - وہ بہر بار ز سخت جان صاحب اند بحوالہ فرنگ فرنگ فرماید کہ مرد دلاور و بہادر را گویند دیگر کسی ذکر این نکرد و نہ سندان پیش شد بخیال ماکسی کہ در کمرش اسلحہ آہنین باشد</p>	<p>برہ آہنین قدم بہ درخت و جوی اہل خدا ہر کجا کہ ہست (ارو و) ثابت قدم - وہ شخص جو ارادہ کسی کام میں مستقل اور جما ہوا ہو صاحب آصفیہ نے اسکو ترک فرمایا ہے۔ آہنین قفس استعمال - قفسی کہ از آہن سازند کہ بہ نسبت قفس چوبین از حرارت زو آہن کمر است و کنایہ باشد از سخت جان گرم شود (ظہوری سے) زمیلی تف بجران باغ و بتان پس تا کہ آہن قفسش را بشعل آویزند (ارو و) آہن قفس اردو میں لوہے کے پیچے کو کہہ سکتے ہیں۔ (بزرگ)</p>
<p>آہن کرسی اصطلاح - بقول صاحب علیہ مارا با صاحب ہمہ اتفاق است (ارو و) برای سخت جان ثابت قدم موزون باشد بنا برای سخت جان ثابت قدم موزون باشد بنا</p>	<p>آہن کرسی اصطلاح - بقول صاحب برہان و بحر نقیم کاف کنایہ از سندان آہنگری باشد و سندان مسگری و زرگری نیز۔ بقول</p>
<p>آہنین مفاصل اصطلاح - بقول صاحب دیکھو آہنین جگر - و آہنین قدم۔</p>	<p>آہنین مفاصل اصطلاح - بقول صاحب دیکھو آہنین جگر - و آہنین قدم۔</p>

چونارش پشین پو پیش آوردی صد آہوش بیش؛ صاحب شمس از نظامی سندی گیری۔
 (۵) گر اندازہ ز چشم خویش گیری و بر آہوئے صد آہوش گیری و پو بہار گوید کہ
 آہو بدین معنی باللفظ نہادن و کردن و گرفتن مستعمل در ارضی (۵) نہ ہمین شہر
 پر از صد عیب است پو دشت رائیز ہزاران آہوست مؤلف گوید کہ بدین معنی
 ہم پہلویت و صاحب پہلوی ذکر این کرده۔ اتانہی کشاید کہ ماخذ این چہ باشد
 بعضی بر آئند کہ این را با معنی اول تعلق نسبت یعنی این مجاز معنی اول نباشد
 بلکہ بہ معنی حقیقی خود اسم جامد است ما خیال کنیم کہ این مجاز معنی اول است ازین کہ
 فارسیان آہو را جانوری نانک و حسین و موصوف بصفات دانند و گویند کہ وجودش
 در صحرا عیب صحراست و این لائق صحرا نبود و نی گویند کہ آہو باعث رونق صحراست
 زیرا کہ اقتضای صحرائیت ہمو جانوری لطیف و نازک و حسین را مناسبند و در دامن
 کیفیت صحرا ہمو جانوری لطیف و موصوف برای او عیب است پس عیبی نیست کہ بہمین خیال
 لفظ آہو معنی مطلق عیب ہم مستعمل شدہ و اللہ اعلم۔ محقق مباد کہ آہو معنی رم ہم آمدہ کہ معنی
 سوم نیست و رم بقابلہ خموشی و رام شدن عیب است پس باشد کہ این مجاز معنی سوم
 باشد (ارو و) عیب۔ بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر۔ ہنر کا نقیض۔ برای۔ خرابی۔ غ
 و بہا (مومن ۵) تجھ سے بے نام دنگ کو کیا عیب پو دل لگا کر ہمین لگا یا عیب ہنر
 (۵) بوسہ کی لذت میں بھولے شکوہ و شام یار پو عیب منعم پر وہ بہت میں پنہان گیا
 بقول امیر اردو میں۔ آہو گیری (فارسی) یعنی عیب جو (ذوق ۵) سنوارتی ہے

جو شام اپنی زلف مشکین کو پتہ سواد مشک ختن پر ہے لاکھ آہو گیہڑ۔

(۳) آہو۔ بقول برہان و جامع معنی رم باشد کہ از رسیدن است چہ آہوئی رسیدگی را گویند (انہی)۔ دیگران ذکر این نکرده اند و مدعیان این معنی سندی ہم نیاوردہ قول برہان قائل صراحت است مقصودش جز این نباشد کہ آہو معنی رم از آہو میدن و آہو میدن معنی رسیدن باشد۔ ہمین حالت آہوئی را معنی رسیدگی حاصل بالمصدر توان گرفت و معنی رم و لفظ آہو۔ بلحاظ عادتش من و جر قرین قیاس است کہ رسیدن و جست کردن عادت آہوست و معارفت از ماخذ ہم ندارو کہ ذکرش بر معنی اول گذشت تا تکمیل خبر را بر مصدر آہو میدن (ارو و) رم۔ بقول آصفیہ (فارسی) اسم مذکر۔ رسیدگی۔ وحشت (مومن ۵) جوش قلق نے اسکو بھی دیوانہ کر دیا پتہ پہلے تو اس کے طبع و عقل میں رم نہ تھا پتہ

(۴) آہو۔ بقول صاحب برہان و جامع و بہار معنی فریاد و آواز بلند ہم آمدہ۔ صاحب شمس و جہانگیری برین معنی از حکیم فردوسی شد آوردہ (۵) آہو ز بارہ فاد و ہر و پتہ بدید از کیان زادہ این دست بردہ مؤلف گوید کہ این مجاز معنی اول است کہ خبری دہد از صحت ماخذی کہ ما بر معنی اول ذکرش کردہ ایم کہ آہ باشد و در کثرت آہ حقیقتش را بیان کردہ ایم کہ آواز لطیف است و زیادت و او نسبت معنی آواز بلند پیدا کرد یعنی چنانکہ آہو و رحبت و رم بلند شود همچنان آواز فریاد ہم بلند گردد معنی مباد کہ آہو بدون مدد سنسکرت کلمہ تعجب است کہ از دہن بر آید و آہوان در سنسکرت آوازی را گویند کہ برای طلب کردن کسی زند

و شکسپیر این را بمعنی مطالبہ نوشتہ و ذکر (اہو) ہم کردہ پس باشد کہ فارسیان معنی آواز بلند بیاورند
 و در اول از ہمین ماخذ گرفته باشد و اللہ اعلم (ارو و) آواز بلند (موث) ذوق (۵)
 اسقدر ساز طرب سازی آواز بلند چھترین گرتار کھرج کا تو ہو پیدا و ہیوت ؛
 (۵) آہو۔ بقول برہان و جامع و رشیدی نام مرضی و علتی ہم هست کہ از البرقی ضیق نفس
 خوانند۔ صاحب ناصری برای این معنی سندی آورده (نظای ۵) سگ تازی کہ آہو کہ
 گرد و بگیری و آہویش چون پیر گرد و ؛ صاحب رشیدی گوید کہ درین تامل است چہ درین شعر
 آہو بمعنی معروف ہم راست می آید مؤلف گوید کہ شک نیست کہ در مصرع اول بمعنی
 اول است ولکن در مصرع ثانی آہو بمعنی اول نیست زیرا کہ سگ پیر از ہزار آہو شکار کند
 بلکہ سگ در پیرانہ سالی اکثر بتلا می ضیق نفس شود پس اشکال صاحب رشیدی درست
 نیست صاحب شمس ہم از ہمین شعر برین معنی استناد کرده ماخذ این همان آہ است کہ
 ذکرش بر معنی اول گذشت بتلا یا بمرض ضیق نفس آہ کشان را مانند کہ نفس بہ تنگی
 کشند گویا آہ سرد می کشند (ارو و) و بقول صاحب آصفی فارسی (اردو میں مستعمل رسالہ
 کار و گ۔ ضیق نفس۔ صاحب رسالہ نے ضیق نفس کو بھی مذکر لکھا ہے اردو میں دہ
 معنوں میں مستعمل ہے۔

(۶) آہو۔ بقول برہان و مؤید بطریق استعارہ چشم را گویند۔ بقول صاحب رشیدی و
 جامع چشم شاہد و معشوق۔ صاحب شمس برین معنی از جامی سند (ارو و) چوستی از ش
 ساپردہ خواب پوشدی با شمع ہر دم در تب و تاب ؛ دوست آہوی خود را تا سحر گاہ ؛

چراغِ سیدی بباغِ حسن آن ماہ (سیفِ اسفرنگی ۵) وقتِ شکارِ دستِ آہوی تو شیرِ گزشتہ
گشتہ گزیرانِ چو شیرِ زینِ دل آتشِ نشانِ بہارِ زکراہین معنی کردہ گوید کہ این کنایہ باشد۔
بنیالِ ما محقق موصوف استعارہ را کنایہ نوشت (والہ ہروی ۵) دیدم بہ وی از دہ
و او چشم پوشیدہ آہونہ شنیدیم کہ بگریزد از آہو بہ بہارِ گوید کہ درین شعر والہ ہروی آہو
بمعنی مطلق چشم مستفا میشود۔ ما عرض کنیم کہ نہ چنین باشد بلکہ درین شعر آہو بمعنی اول است قاتلِ باز
ظہوری ہم سندی بدست آورده ایم (۵) کرد است کباب آہو او شیرِ دلان را بہ دودِ جگر این سر
کہ در چشمِ غزال است ہنخی بباد کہ فارسیان چشم آہو را من حیث صفاتِ چشم حسین تر دانند۔ گویند کہ کلامی
مردمک یعنی سیاہی چشم داخل صفتِ چشم است و در چشم آہو سپیدی اصلاً نباشد بلکہ ہمہ چشم او مردمک است
پس چشم انسانی کہ سرگین مردمک و کلان باشد از آہو چشم گویند و بصفتِ شاہد آرنہ و ستارہ لفظ (آہو
یعنی چشم شاہد و مشوق ہم گرفتہ اند و ظاہر است کہ گنبدی کردن و گنبد زدن جستن روم کردن کہ عادتِ
است در چشم ہم باشد کہ اینجا بود و وقتاً تا با بجا رسیدار و) آنکہ بقول امیر (ہندی) آنکس لغتِ سنسکرت
اسکا ما وہ ہے جکے معنی گہنا اور پھیلنا ہین (موت) چشم (فارسی) ایدو میں مستعل (موت
بمعنی آنکہ (بجر ۵) آنکھیں نہ جینیے دین گی تری بو فابھے بہ ان کھڑ کیوں سے جہانک
رہی ہے قصا بجھے بہ (ناخ ۵) شلخ آہو ہین بھوین آنکھیں ہین چشم آہو بہ شک نہا
تھا کوئی ناف میں گرتل ہوتا (صبا ۵) فراق یار میں چشم استقدر پر آب ہوئی چھٹنا
عمر ہماری رگ سحاب ہوئی بہ صاحبِ ساطع نے آنکھ کو لغتِ سنسکرت کہا ہے اور
اسی کی ذیل میں متعدد استعمالات کا ذکر کیا ہے۔ شکسپیر کو بھی آپ ہی سے اتفاق ہی

(۷) آہو۔ بقول برہان استعارہ شاہد و مشوق را نیز گفته اند دیگر کسی ذکر این نکرو۔ زراکت و صفات اعضای غزال و طبی مقتضی تشبیہ او باشد و حرکات و سکناات او نیز کہ از ممراد است۔ این استعارہ را سندی بر (آہو بدام آمدن) و (آہوی آمو می آید) (ارو) محاورہ اردو میں یار کا استعارہ یا تشبیہ۔ آہو یا ہرن کے ساتھ نہیں سنی گئی۔ پس اس استعارہ فارسی کا ترجمہ صرف مشوق ہے۔

(۸) آہو۔ بتحقیق مؤلف یعنی شکار و مجازاً یعنی مطیع و مغلوب و والہ و شیدا ہم آمدہ چنانکہ قولہ فارسیان است (آہوے او شدا) یعنی مطیع و شیدا می او شد و (آہوی توام) یعنی مطیع و مغلوب توام و (آہوی کسی شدن) یعنی مطیع و شیدا می کسی شدن۔ ہر یک بجا خود (ارو) شکار۔ بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں مستعمل (اسم مذکر) صید پنچیر۔ آپ نے (شکار کرنا) کے دوسرے معنی فریفتہ کرنا۔ عاشق بنانا اور (شکار ہونا) یعنی عاشق ہونا مستعمل ہونا۔ شیدا و والہ ہونا لکھا ہے (دیکھو آہوی کسی شدن)

آہوان زرم اصطلاح۔ باصناف نون کہ بجائیش بر نمبر (۱) گذشت و جمع آن آہوان	آہوان زرم اصطلاح۔ باصناف نون کہ بجائیش بر نمبر (۱) گذشت و جمع آن آہوان
بقول صاحب بحر (۱) تارگان (۲) شاہان	بقول صاحب بحر (۱) تارگان (۲) شاہان
صاحب شمس بذکر معنی اول و دوم فرماید کہ	صاحب شمس بذکر معنی اول و دوم فرماید کہ
(۳) سابقان صحاب مؤید با بحر شفق و صا	صافی بالازیر کہ مقام آہوان و شت و صحراست
اندر ابامش اتفاق۔ سند استعمال بدست	نہ زرم و بدین وجہ کہ شاہان بہ زراکت سیر زرم
نیا م مؤلف گوید کہ در اینجا آہو یعنی حقیقی است	کنند و اہل زرم مشتاق آہوا باشند و در حلقہ جوانان
	آہونا زک ترین حسین ترین جانوران است

فارسیان آہنارا آہوان بزم گفتند مخفی مباد کہ آہو تیری جوتی کے جوکل چکے تارے رات کو
استعارہ یعنی معشوق ہم آمدہ کہ بر معنی ہفتم لفظ (۲) شاہد۔ بقول صاحب آصفیہ۔ عربی
آہو گذشت و از آنکہ فی خواران و می کشان پیا مذکر یعنی معشوق۔ صاحب حسن اس کی
را با غرض سیکشی کم از معشوق نماند و بر حرکات جمع بہ حالت اضافت شاہدان۔ بہر حال
شان عاشقانہ متوجہ می باشد و ساقیان تقسیم شاہد کی جمع اسکا ترجمہ ہے جو بقاعدہ اردو
شراب در میر پریشان ہم و بزم یعنی مجلس شراب درست ہو (۳) ساقی۔ بقول صاحب آصفیہ
ہم آمدہ (کنافی البرہان) معنی سوم ہم جا دارو۔ (عربی) مذکر اردو میں مستعمل شراب پلانے والا
ولیکن معنی اول قابل غور است زیرا کہ بزم ربا اسکی جمع سجالت اضافت ساقیان۔
تارگان ہیچ تعلق نیست۔ سیارہ را بلحاظ سیر آہوانہ چشم استعمال۔ قلب اضافت
تارکش تشبیہی بارم آہو توان کرد ولیکن اضافت چشم آہوانہ یعنی چشمی کہ در سن و سرگینی مثل
آن بسوی بزم تعلق با سیارہ ندارد حیف است آہوست کتا یہ از معشوق چنانکہ جامی گوید
کہ سندی پیش نشد بخیاں با برای معنی اول چور اند جامی از ان چشم آہوانہ سخن نہ سرود بزم
(آہوان بزم فلک) توان گفت (اردو) (۱) غزالان مست شد غزلش (اردو) آہو چشم
تارے (تارہ کی جمع) تارہ فارسی) سیارہ (فارسی) اردو میں مستعمل۔ مذکر۔ بقول امیر معشوق
سیارہ کی جمع اور (سیارہ عربی) دونوں اردو (رکش) یار جانی ہوا وہ آہو چشم یعنی
میں مستعمل مذکر یعنی کواکب (ناسخ) تھا فلک ہم نے ہرن شکار کیا
حیرت میں یہ ثابت ہین یا سیارے ہین (آہو بان) استعمال۔ بقول بہار و اتند

<p>از عالم سگ بان و ساربان چنانکه محمد قلی سلیم گوید (۵) کام دل جلوه گرد دست تصرف کوتاهه پوز نفس با چو سگ خانه آهوبان ست مؤلف گوید که بان در فارسی معنی محافظت کننده و نگاهدارنده باشد وقتی که با کلمه مرکب</p>	<p>بجواله منظر العجاب (۱) بچه آهوب (۲) نیز کنایه باشد از اسامی معشوق مخفی مباد که بره نفیحتین و اخفا با بچه گو سفند باشد (نخ) (کنهانی البرهان) پس در اینجا فارسیان معنی مطلق بچه چار پایان گرفته اند (ارو) هر ن کا بچه - مذکر</p>
<p>شود چو باغبان و در بان (کنهانی البرهان) پس آهوبان کسی باشد که پرورش و حفاظت آهوبان کند (ارو) هر نون کا محافظ</p>	<p>اصطلاح - باضافت آهوپره فلک های دوم بقول بجر و شمس و انشد (۱) آفتاب (۲) برج حمل - صاحب مؤید هم ذکر این کرده</p>
<p>مؤلف گوید که معنی اول به تشبیه حسن آفتاب و سرعت سیرش باشد ولیکن مسلم است که درجه قدر در سریع السیری زیاده از آن است ولیکن فارسیان آهوپره کنایه گرفته اند از معشوق هم چنانکه گذشت پس آفتاب یعنی جرم آفتاب در معشوق فلک گفتن موزون و مناسب است بخیال ما میرسد که از آفتاب (پرتو آفتاب هم مراد باشد و پرتو آفتاب را فارسیان آفتاب</p>	<p>آهوبد ام آمدن (مصدر اصطلاحی) (۱) کنایه از متوجه شدن معشوق بکام عاشق باشد چنانکه جامی گوید (۵) شد دلم چون نافه خون تا آمد آن آهوبد ام پوز وای من گر عشوه دهرش از دام من بردوز (۲) معنی حقیقی هم مستعمل است (۵) آهوی مشکین باسانی نمی آید بدام پوز کند آوردن خوبان نوظا مشکل است بدار در ایا که متوجه بونا (۲) آهوبد ام من آنا -</p>
<p>گفته اند که گذشت و آفتاب حسین هم برای پرتو</p>	<p>اصطلاح - بقول صاحب آهوپره</p>

(۱۳۲۲)

مستعمل است و بجائیش مذکور شد پس بصفت
 (جتن) کہ برای پر تو آفتاب مخصوص است
 فارسیان آنرا آہورہ فلک گفته باشند یعنی آہورہ
 کہ تعلق بفلک دارد یعنی از فلک بزمین جتہ است
 نسبت معنی دوم مخفی مباد کہ ہند سین برج حمل
 را بکل برہ تسلیم کردہ اند و برہ بچہ گو سپند است
 و مطلق آہورہ معنی آہو بچہ ہم گذشتہ است پس
 برج حمل را آہو بچہ فلک گفتن تشبیہی است
 کامل ہم باعتبار صورت و ہم باعتبار سیرش
 (ارو و او) آفتاب یا دھوب۔ آہو سے چرخ
 بقول امیر جو (آہو سے فلک) پر فرمایا ہے آفتاب
 سے کنایہ ہے (فارسی) اردو میں مستعمل (صباہ)
 و ام تزویر میں کیونکر دل روشن ہو اسیر ہوا ہو
 چرخ ہون میں صید فلک کیا روکین (۲) برج
 حمل۔ بقول صاحب انصافیہ (لفظ حمل پر آہو
 کا پہلا برج جو میندھے کی شکل کا ہے۔ مذکر
 آہو زرم | اصطلاح۔ بفتح موخده بقول
 صاحب انصافیہ صدر مجلس و مہمان و دیگر کسی
 ذکر این کردہ اند حوالہ محققین نداد چنانکہ عادت
 است و نہ سند کلامی مؤلف گوید کہ اگر او را
 اصناف و ہم و بسوی زرم مضاف کنیم کنایہ
 از معشوق توان گرفت اما برای صدر مجلس
 و مہمان قابل غور است اگر بلحاظ معنی چہارم
 لفظ آہو کہ آواز بلند) است از آواز بلند
 مجلس) صدر مجلس گیریم من و چہ جا و اردو
 مہمان را بدین لحاظ (آہوی زرم یا آہو زرم
 توان گفت کہ فارسیان آہو یعنی غزال را ہم
 (مہمان و شت و صحرا) گفته اند زیرا کہ نزدشان شت
 و صحرا من تیشہ صفات آہو و در خوران نیست
 کہ آنرا وطن آہو گوئیم۔ باہی حال معاصرین باندا
 ہم آہو زرم مہمان را گویند (ارو و) مہمان۔
 بقول آصفیہ (فارسی) اردو میں مستعمل۔ مذکر۔
 از مدہ) یعنی بزرگ و مان) بمعنی مانند
 وہ شخص غیر جو کسی کے گھر آ کر اترے۔ ضیافت

<p>آسنے والا۔ مدعو۔ ہماری رائے میں ہمان کا ماخذ سنسکرت کا لفظ ہما ہے جس کی معنی بزرگی کے ہیں ہم ماخذ کی کامل تحقیق فارسی کے لفظ ہمان پر کریں گے۔</p>	<p>دلف، آہو پامی (اصطلاح) بقول صاحب جامع با برہان متفق و صاحب شمس برہان بابا ہی فارسی بالف کشیدہ و تجمانی زہرا بابا ناصر ی اتفاق بہا نسبت معنی دوم خانہ شمش پہلو و خانہ مقرنس و گج بری درست گوید کہ معنی تیز دو) باشد و باشد و (۲) کنایہ از تند و تیز و دین صاحب ناصر امیر خسرو کہ گذشت سند دیگر ہم پیش کنند گوید کہ با اصطلاح بتایان خانہ شمش پہلو گوید خود از یک کلک آہو پامی چند ان نافہ او و آزا پا آہو تیز خوانند و خانہ بود کہ بہ گج زید پیکہ بر یک نافہ صد آہو کند ہر ناف آہو نقاشی کردہ باشند صاحب جہانگیری ذکر ہر تیز فرماید کہ با اصطلاح بتایان خانہ شمش پہلو معنی کردہ و از ابو الفرج روئی کہ در صفت خانہ شکل پامی آہو سازند مؤلف گوید کہ از سند گفتہ سند آوردہ (۵) ای مبارک بنای آہو امیر خسرو کہ بالا مذکور شد استخوان ۔۔۔۔۔۔</p>
<p>پای چہ آہوئی ناہادہ در تو خدا می بند (امیر خسرو)</p>	<p>پای چہ آہوئی ناہادہ در تو خدا می بند (امیر خسرو)</p>
<p>دانش آہو پامی ہ صاحب سروری بر معنی اول قانع و صاحب رشیدی بذیل مفردات ذکر</p>	<p>دانش آہو پامی ہ صاحب سروری بر معنی اول قانع و صاحب رشیدی بذیل مفردات ذکر</p>

کہ عین سندر نقل ہم کند و دریا لغری با انہاست
 و جہ تہیما ہو پاد معنی اول بین باشد کہ خانہ ^{پیلو}
 و مقرر شکل ستم آہو و اردو در معنی دو دم تیر و
 ہجو آہو (اردو) الف شش پیلو مکان ^{منا} گذشت پد منیر (د شتم زان شوم آہو شتم
 آصفیہ نے شش پیلو پر لکھا ہے کہ (فارسی) میدگاہ پگوشہ چشمی منو و اردو روگفت آہو
 اردو میں مستعمل ستمس شش گوشہ۔ چہ کو ہم گذشت مولف گوید کہ فارسیان آہو شتم
 اور لفظ ستمس پر لکھا ہے کہ (عربی) اردوین شاہد و شاہد استعارہ کردہ اند۔ چنانکہ بلفظ آہو
 مستعمل شش پیلو۔ چہ کونیا۔ چھے ضلعون کی گذشت و مردک چشم کسی کہ کلان چشم کسی کہ
 شکل پس ستمس مکان بھی کہ سکتے ہیں اب سرگین باشد آہو چشم گویند و این مرادف آہو
 تیز و ڈرنے والا۔ چشم باشد کہ گذشت و در اردو ہم آہو چشم کتا

آہو پرستی | اصطلاح۔ بقول بھارکنا یہ ^{باشد} از مطلق معشوق است ما بر معنی ہفتم لفظ آہو
 از کمال محبت شکار صاحب اند و غیاث با ^{صراحت} این کردہ ایم پس تو شش را اور صفت
 بھر شفق (اردو) شکار کی لت۔ شکار کا ضرب معشوق من و جبر داخل کردن مضائقہ ندارد
 آہو چشم | اصطلاح۔ بقول بھارکنا یہ ^{از} اما آہو چشم را مطلقاً معنی معشوق متوحش گفتن
 معشوق متوحش کہ با عشاق انس نگیرد و چنان کہ قابل غور است عموماً عادت شاہان است
 صاحب گوید (۵) ہیچ کافر نشود و ز آہو کہ مخالف عشاق می باشد و زود موافق نمیشوند
 چنانکہ پد نافر ابوی ازین واقعہ چون سیر پس با صفات حسن شان صفت بیگانگی ہم

خاصہ شاہان است۔ شعرا می فرس کہ درستان و جوانان رعنا را باشد کذا فی بہا عم
کلام خود یعنی در اشعار بالابی اعتنائی و بی اتفاقی فارسیان خرام گبک را استعمال کرده اند بخیا
شاہد را ذکر کرده اند با آہو چینی مناسبتی دارد و لیکن ما اگر این را کسان کسان مقصود پریم تو انیم گفت
آہو چینی با خوش مشوق مخصوص نباشد بلکہ صفت کہ آہوئی کہ خرام دارد یعنی آہوی ناز رفتار۔
چشم است بوجہ خاص کہ بالاند کور شد وندی فارسیاں آہورا استعارہ کردہ اند بمشوق
کہ برد آہواز چشم گذشت مؤید قول ماست و چنانکہ بر معنی ہنتم آہو گذشت پس آہوی ناز
تا میدماند آہو نگاہ ہم میشود کہ می آید (ارو) رفتار کنایہ از شاہد و یار است ہچو آہو سے
و بکھو آہو ایہ چشم۔ مجلس کہ گذشت۔ مخفی مباد کہ در فطرت آہو
آہو خامی استعمال صفت و دان است کہ ناز رفتاری ہرگز نباشد بلکہ تو خوش است۔
کہ آہورامی خاوندان این بر معنی ووم آہو پاندرین صورت (آہوی خرام) خبر میدہ کہ
گذشت (ارو) ہرن کو چبانے والا۔ و زند مقصود از طبی و غزال نباشد پس آہو خرام
کی ایک صفت ہے۔ بہ نکتہ اصنافت یعنی آہوی عالم خرام است
آہو خرام استعمال۔ بقول صاحب ہند (ارو) وہ آہو جو کھیل ہے۔ کنایہ ہے یا
بجوالہ منظر العجائب بنجای منجہ کسور از اسمای اور مشوق سے۔ پس آہو خرام کا اردو ترجمہ
مشوق است دیگر کسی ذکر این نہ کرد وندی کھیل۔ کھیل کرنے والا۔ شوخ۔
از نظر ما ہم گذشت مخفی مباد کہ خرام بالکسر الف آہو دل اصطلاح۔ بقول بہا
فارسی است بمعنی رفتار بناز چنانچہ خوبان و بمعنی شتر دل باشد او از قاسم انور سند آرد

<p>دارد و از طرز رفتار و شکارش اطمینان می بارود پس اطمینان شیر مقابل و دودی آهوست بنا علیهم ما آهودل را یعنی دودل و پریشان دل گیریم - نه شتر دل و از سندی پیش کرده بهار ..... دب، آهودلی پیدای شود نه آهودل</p>	<p>گر صید عشق خواهی آهودی کن با همراه عشق باش که شیر سیت و شکار - صاحب اندهم با بهار اتفاق دارد قهقنی مباد که فارسیان رشت دل، را کنایه از کینه و رونامه گفته اند کذافی البحر، و صاحب برهان گوید که معنی بدول و</p>
<p>این اختلاف لفظی است که بر معنی هم اثر کند و حق نیست که چون با ستناد کلام قائم اصطلاحی پیدای کنیم و از اهل تحقیق بجز بهای و اندو دیگر کسی ذکر این نکرده باید که ما ازین شعر مصدر -----</p>	<p>کینه و رویی دل و نام و در (خ) پس بخیاں ما آهودل را شتر دل گرفتن درست نباشد بلکه آهودل معنی دودل یعنی مترو و پریشان باشد که وحشت او مثل دیگر چار پایان زد و نمیرود و در صحرا هم تو خوش او از دیگر جانوران بیشتر است</p>
<p>دج، آهودلی کردن معنی دودل پریشان شدن گیریم (ار بود) (الف) پریشان دب، پریشانی (دج) پریشان هونا -</p>	<p>پس وجهی نباشد که آهودل را مرادف شتر دل گیریم - در کلام قائم انور آهودی - مقابله شیر آمده است و شیر بوجه دلاوری اطمینان</p>

آهور | بکون ثالث و فتح رابع و سکون رای مهمله بقول صاحب انند بجواله فرسنگ فر
(فارسی) (دا) معنی هر چیز فر خوب و پسندیده و در (۲) نام شهری دیگر کسی ذکر این نکرده - اگر معنی
اول را بقول صاحب انند تسلیم کنیم مرتب باشد از کلمات - آها - و در بقول استاد آها کلام
ایست که بوقت خوش آمدن چیزی استعمال کنند که گذشت (پس کلمه در فارسی زبان معنی صاف

و خداوند و دارنده باشد وقتی که با کلمه ترکیب یا به پیچیدگی و روشناس و بارور و کذا
 فی البرهان پس (آ) با در چیرگی است که دارنده آ با باشد یعنی چیزیکه مردم آنرا دیده بخش
 آمدنش آ با گویند از کثرت استعمال الف حذف شده (آهوس) شد (ارو و) (ا) مرغوب
 اوریندیده چیز (۲) ایک شهر کا نام -

آهوری | بقول صاحب برهان و ناصری و جامع با و مجهول بر وزن لاهوری
 یعنی خردل باشد و آن دو نیست بیارتند و نیز صاحب محیط گوید که بقول یوسفی این
 اسم فارسی خردل باشد - صاحب جهانگیری فرماید که باهای مضموم و و مجهول و و
 کسورویای معروف خردل (شهاب طلحه در صفت اسپ گوید) وقت برستن چو
 آهویت تند بگاه بر رفتن چو آهوریت نیز صاحب محیط بر لفظ خردل نوشته که این
 اسم عربی و در سریانی خردلا و بفارسی پسندان گرد - اسپندان خوش و در انگریزی سترڈ
 و بهندی رالی و آهوری سفید و سرخ - بزی و بتانی میشود تخم نباتیست که با دهنیت و
 حدت باشد گرم و خشک و در آخر سوم و بقول شیخ تا چهارم و بقول شارح گازرونی در
 درجه سوم و مائل بسوی چهارم بزی حادث از بتانی و آن ملطف و محلل رطوبات و داعی
 و معده و سایر اعضا - ای حاصل منافع بسیار دارد بیشتر با نسل بدن و اوجاع طبعی و سوداوی
 خصوصاً آنچه از احتراق بلغم متعلق بخروج از قعر بدن بسوی سطح او و اکثر آن محدث غم
 پسب تخفی مباد که آه و صاحب آه باشد یعنی کسی که آه کشد و یای نسبت زیاده کردند
 منسوب به صاحب آه شد و بصفتی و اثری که از استعمال این تعلق دارد این را آهوری نام
 کردند

کہ محدث غم است و پنجم راز قمر بن بسوی سطح کشد (ارو و) رانی بقول صاحب آصیہ
(ہندی) اسم مونث - خردل کا ترجمہ ایک قسم کی برسوں سپندان سفید نرا جا چوستے درجہ
مین گرم و خشک -

آہوز | بقول صاحب اند سکون ثالث و فتح ربع و سکون زای ہوز بواہ فرنگ و رنگ
نام تیر اندازی معروف - دیگر کسی ذکر این نکرد (ارو و) ایک تیر انداز کا فارسی نام -

(الف) آہوسرین | اصطلاح صاحبان وہ گھوڑا جس کا پیٹ مثل ہرن کے ہو -
(ب) آہوشکم | بہار عجم و اندگویند آہو کرون | (مصدر اصطلاحی) صاحب

کہ (۱) ہر دو از صفات اسپ است و بعضی آصافی ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف
را از عیوب وی می شمارند و بہین شہرت دار گوید کہ حرف نہادون وقائم کردن عیب است
ولیکن بدین معنی مستند یافتہ شدہ صاحب چنانکہ حسن دہلوی گوید (۵) خود از یک لگک
اند نسبت الف سندی آوروہ و بواہ نظر تجا آہوپای چند ان نافہ اوریزوہ کہ ہر یک نام

گفتہ کہ (۲) آہوسرین از اسمای معشوق تیر آمد صد آہو کند ہر ناف آہو ساہ (ارو و) عیب
(۵) آہوسرین ضرغام بر کیوان منش خورشید آہوگان | استعمال - بقول صاحب ستر

فرخہ خارا دل و سندان جگر روین سم و آہین و اندیکاف فارسی آہو برگان یعنی بچگان آہو
(ارو و) (الف) وہ گھوڑا جس کے پیٹے مثل صاحب بوید گوید کہ لفتح و او و کاف فارسی

ہرن کے بھرے ہوئے ہوں - بعض فارسیوں آہو برگان و آہو بچگان و فرماید کہ این لفظ جمع
نے آہوسرین معشوق کا نام رکھا ہے (ب) مصغر باشد ای جمع آہوک و در شرح مخزن

انچہ این را ترکیب اصنافی گفته است و کان
 را بہ معنی معدن گمان برودہ و از کان آہو
 باغ گرفته البتہ درین تکلف است۔ نو سلم۔ اجمال پسندی ہر سہ محققین فضیلت داشت
 کان آہو باغ است نہ باغ زیر آہو وحشی بر تصریح صاحب مؤید فافہم (اردو) ہرن
 است (اتہی) صاحب کشف ہم نفتح و او و کاف
 فارسی آہو چکان گوید مؤلف گوید کہ صاحبان
 مؤید و کشف و او را مفتوح گفته اند و صاحب
 مؤید این را جمع مصغر نوشتہ و تصغیر آہو۔
 آہوک گفته پس اگر بلفظ (آہوک) الف حذف
 جمع زیادہ کنیم (آہوکان) شد بکاف عربی
 و بقولش کاف فارسی باقی نماند ہر چہ از
 را بکاف فارسی اضرار است حقیقت نیست
 کہ بلفظ (آہو) ہای تصغیر زیادہ کنیم (آہوہ)
 شد صاحب حسن و قواعد و قلم ہای ہنر
 ہی تصغیر ہم ذکر کردہ (چون غزالہ و بزغالہ و
 گوسالہ ہر گاہ برد آہوہ) الف و نون جمع اور
 بقاعدہ فارسی ہای ہوز بکاف فارسی بدل شد
 (آہوگان) شد درین صورت فتح و او ہم ہا
 ماند و کاف فارسی ہم و معنی آہو چکان نیز۔
 اجمال پسندی ہر سہ محققین فضیلت داشت
 بر تصریح صاحب مؤید فافہم (اردو) ہرن
 کے بچے۔ مذکر۔
 (الف) آہو گذشت | (مقولہ) بقول
 صاحب بھر یعنی وقت کار نماند و فرصت
 رفت فان آرزو در چراغ ہدایت فرماید کہ
 این کتاب یہ باشد از آنکہ فرصت رفت چنان کہ
 تاثیر گوید (س) چون جوانی گشت طی کار جوانان
 ہم کن بربخ بیجای بری ای بی خبر آہو گذشت
 بہار ذکر این کردہ از شاپور طہرانی سند آرد
 خوش لب وحشی غزالہ دی چو از پہلو گذشت بد
 از پیش رفتم تبستم کرد و گفت آہو گذشت بد
 سندی از ملا ابوالبرکات نیر بلفظ (آہوچشم)
 ہم گذشت۔ صاحب آصفی از ہمین مقولہ
 (ب) آہو گذشتن | پیدا کردہ است کہ جا

بمعنی اوقت از دست رفتن باید گرفت (ارو) آهوگیر خاشاد این بر لفظ آهو هم گذشته (ارو)
 (الف) وقت گزر گیا (ب) وقت گزر جانا - بقول آصفیہ نکتہ چینی کرنا - خرده گیری کرنا
 وقت اٹھ سے جانا - معاوڑہ اردو میں نکتہ چین کو آهوگیر کہتے ہیں
 آهو گرفتن | (مصدر اصطلاحی) بقول صاحب (دیکھو امیر اللغات) (وزیر سے) بندھ گیا اگر
 بحر عیب گیری کردن صاحب آصفی ذکر این غیر سے مضمون غزال چشم کاہ اس میں اب
 کردہ از معنی ساکت صاحب انند جو الہ فرنگ شاخین نکالے کہدو آهوگیر کوہ (ناسخ سے)
 فرنگ فرماید کہ عیب گرفتن است (جامی سے) کچھ نہیں پروا مجھے دشمن اگر ہے عیب جوہ
 از من مسکین اورین مشکین سوادہ گخطای رفتہ است خوف کیا شیر نیتان کو ہے آهوگیر کاہ

آہون | بقول برہان و نامری و جہانگیری و رشیدی و سروری بروزن قارون خنہ
 و لقب را گویند ناصر خسرو (س) منگرسوی حرام و جزئی مشنوبہ تا بہر دزد سوی نقد
 تو آہون (حکیم اسدی و صفت لقب زمان ایران گوید (س) باہون زدن و زین
 باشتاب (س) بکتر روندی زماہی و تاب (س) ہان بارہ سرتاسر آہون زدند (س) نگون بارہ بر
 روی ہامون زدند (وقتی س) حور ہشتی گرش بہ بیند بیشک (س) خواہد اند زمین بیارو
 آہون (س) حکیم اسدی (س) ہی بارہ سرتاسر آہون زدند (س) نگون بارہ بر روی ہامون زدند
 صاحب مؤید فرماید کہ آہون لقب یعنی سوراخی است کہ در دیوار و زمین کنند و بقول
 صاحب جامع لقب و رخنہ و غار مؤلف گوید کہ این لغت وری است صاحب
 وری و پہلوی ذکر این کردہ و در معنی با محققین بالاشفق بنجیال ما ماخذ این کلمہ آہ باشد

کہ با کلمہ ون مرکب شدہ۔ آہون شد۔ ون بقول صاحب برہان نفتح اول و سکون ثانی شبہ
 و نظیر مانند۔ پس (آہون) بمعنی مانند آہا باشد یعنی چنانکہ از آہ سوراجی و روہن پیدا شود
 یعنی دہن کشادہ می شود همچنان سوراجی در دیوار یا زمین از نقب پیدا شود پس در رای ما
 (آہون) نفتح و او بر وزن چاہ کن صحیح باشد از ہر چہا را سنا و بالا در سہ تا شعر اول (آہون)
 بفتح الف و او ہم توان خواند زیرا کہ (آہا) بالمد و نفتح ہر دو آمدہ اما در شعر چہارم (آہون)
 با ہون قافیہ شدہ است و بر الف ممدودہ و سکون و او شبہی نباشد و باشد کہ فارسیان بکثرت
 استعمال و او مفتوح را ساکن کردہ باشند و اللہ اعلم۔ مخفی مباد کہ صاحب خزانہ آہون را نقب
 زمین خاص کردہ است و نقب دیوار را بقاری نغم گفتہ و نغم لغت ترکی است ہر دو را
 شامل چنانکہ نقب در عربی (ارو) سیندھ بقول صاحب خزانہ وہ سوراج جو چورون
 نے دیوار میں کیا ہو آپ ہی نے سرنگ پر لکھا ہے کہ وہ سوراج جو زمین میں کیا گیا ہو
 اور اسکا سلسلہ کسی دوسرے مقام پر ظاہر ہوا ہو۔ بقول صاحب آصفیہ (نقب) عربی
 ارو میں مستعمل۔ اسم مونث۔ دیوار میں گھٹا پھوڑنا۔ سرنگ لگانا۔ آپ ہی نے
 سیندھ اور سرنگ دونوں کو (مونث) کہا ہے۔ اور لغت ہندی فرماتے ہیں کہ سیندھ
 بمعنی سوراج دیوار جو چوری کی غرض سے کیا جائے۔ یہ لفظ سنکرت (سنہی) ہی
 نکلا ہے اور سرنگ زمین کے نیچے بنایا ہوا راستہ صاحب ساطع نے سرنگ کو لغت
 سنکرت کہا ہے۔

(۱۱۱) آہون آوردن (استعمال) بمعنی نقب و زمین کردن سیندھ این بر لفظ آہون از کلام